

Burgerperspectieven

2014 | 4

-
- Zorgen over de economie verdwijnen naar de achtergrond
 - Thema integratie wordt weer belangrijker
 - Meer steun voor terrorismebestrijding en militaire missies
 - D66- en GroenLinks-stemmers het minst voor meer vrijheid van meningsuiting

Kwartaalthema:

Decentralisaties in het sociale domein

- Onduidelijkheid, onzekerheid en onrust overheersen
- Vooral mensen die ermee te maken hebben zijn bezorgd

Josje den Ridder, Maaike den Draak, Pepijn van Houwelingen en Paul Dekker

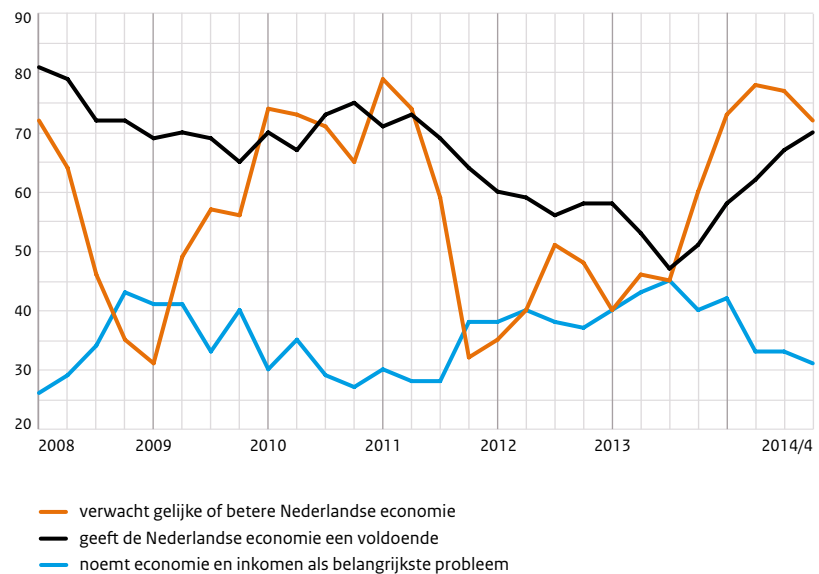

Burgerperspectieven 2014 | 4

Zorgen over de economie naar de achtergrond verdwenen

De grote zorgen over de economie uit 2013 verdwijnen in 2014 naar de achtergrond. In het vierde kwartaal stijgt het aandeel dat tevreden is met de Nederlandse economie naar 70%; 72% verwacht een gelijke of betere economische situatie in de nabije toekomst. Het laatste kwartaal zijn die verwachtingen wel iets minder positief dan het vorige. Bovendien is het vertrouwen in de economie nog niet terug op het niveau van vóór de economische crisis. Ook het vertrouwen in regering en Tweede Kamer is in 2014 groter dan in 2013 en dat blijft ook dit kwartaal zo.

→ p. 5

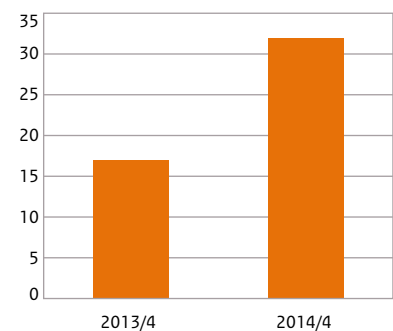
Integratie staat weer prominent op de publieke agenda

Het afgelopen jaar zijn de zorgen over integratie en immigratie snel gestegen. Dit kwartaal noemt 32% dit onderwerp spontaan bij een vraag naar maatschappelijke problemen. Vorig jaar was dat nog 17%. Veel mensen maken zich zorgen over het – in hun ogen – te soepele asielbeleid en de gebrekkige integratie van ‘allochtonen’ of ‘buitenlanders’. Maar er zijn ook

mensen die zich juist zorgen maken over de manier waarop asielzoekers worden opgevangen, of over racisme of xenofobie. Het thema integratie staat nu op de derde plaats in het nationale probleem-besef. De gezondheids- en ouderenzorg (genoemd door 36%) en manier van samenleven (genoemd door 30%) staan bovenaan de lijst met zorgpunten.

→ p. 9

zorgen over immigratie en integratie

Steun voor militaire missies en aanpak terrorisme sterk gegroeid

Vond in het tweede kwartaal van 2014 nog 56% dat de regering minder geld zou moeten uitgeven aan militaire missies, in het vierde kwartaal is dat aandeel gedaald naar 34%. 48% vindt dat Nederland moet deelnemen aan militaire missies als de internationale gemeen-

schap daarom vraagt. Toen deze vraag twee jaar geleden voor het laatst werd gesteld, was dat nog 30%. Ook het aandeel dat vindt dat de regering meer geld moet besteden aan de aanpak van terrorisme in Nederland is sterk gegroeid: van 31% naar 45%. Dat aandeel lag nog niet eerder zo hoog. Net als in eerdere jaren vinden de meeste Nederlanders (61%) dat de regering

zich minder op het buitenland en meer op Nederland moet richten, al ligt dat aandeel nu lager dan twee jaar geleden (70%).

→ p. 13 en 35

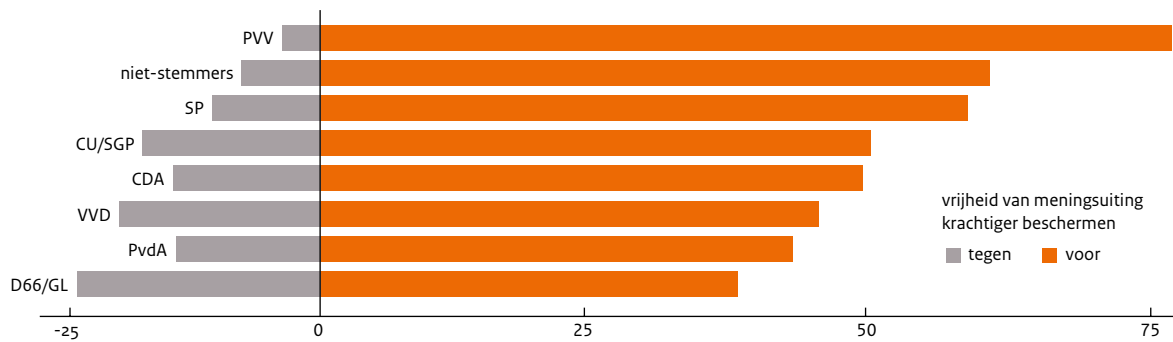
PVV-kiezers het meest en D66/GL-kiezers het minst voor meer vrijheid van meningsuiting

Een relatieve meerderheid is in 2014 voor betere bescherming van de vrijheid van meningsuiting

(51% eens, 12% oneens) en er zijn absolute meerderheden tegen een vrijheid van meningsuiting die mensen kwetst in hun gevoelens (64% eens, 13% oneens) of, preciezer, in hun religieuze gevoelens (57% eens, 19% oneens). Meer vrijheid

van meningsuiting krijgt de meeste steun van de kiezers van de PVV en het minst van de kiezers van D66 en GroenLinks.

→ p. 21

Veel praten over politiek: negatief. Veel lezen: positief

Mensen die veel met anderen praten over politiek, zijn minder tevreden met de politiek dan mensen die er weinig over praten. Mensen die veel over politiek lezen, zijn juist vaker tevreden. Deze relatie blijft ook bestaan als we corrigeren voor opleidingsniveau. Men praat vaker over de nationale dan over de lokale of internationale politiek. Hoger-opgeleiden volgen vaker dan lager-opgeleiden nationaal of internationaal nieuws, maar bij lokaal nieuws is dat andersom: dat volgen lager-opgeleiden vaker.

→ p. 31

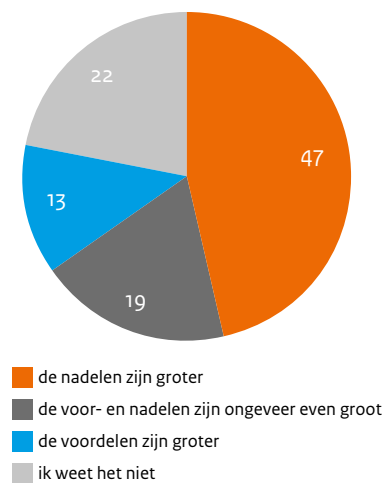
Opinie over decentralisaties: onduidelijkheid, onzekerheid en onrust

Voor veel mensen zijn de eventuele voordelen van de decentralisaties in het sociale domein nog onduidelijk. 47% verwacht dat de nadelen groter zullen zijn dan de voordelen, terwijl 13% meer voordelen ziet. Meest genoemde positieve punten: gemeenten staan dicht bij de mensen dan het rijk, kunnen beter rekening houden met de lokale situatie en de lijnen naar ondersteuning zijn korter en directer. Meest gehoorde negatieve punten: de achterliggende bezuinigingen,

twijfel over deskundigheid van gemeenten en mogelijke verschillen tussen gemeenten. Veel mensen wachten nog af, houden een slag om de arm of weten het gewoon nog niet. Onduidelijkheid, onzekerheid en onrust over de decentralisaties overheersen. Die onrust staat overigens niet los van onzekerheid over de toekomst van de zorg in algemene zin.

→ p. 40

Kleven er al met al vooral voordelen of nadelen aan de decentralisaties?

Betrokkenen bij decentralisaties vaker bezorgd en onzeker

79% van de mensen heeft gehoord over de decentralisaties in het sociale domein en twee op de vijf mensen zegt privé of in het werk te maken te hebben met de Wet maatschappelijke ondersteuning (Wmo), de Jeugdwet of de Parti-

cipatiewet. Deze betrokkenen zijn negatiever over de overheveling van taken naar gemeenten dan de buitenstaanders. Zij betwijfelen of gemeenten efficiënter dan de landelijke overheid omgaan met belastinggeld en of de nodige zorg beschikbaar blijft.

→ p. 38

Inhoud

Ten geleide	4
1 Hoe gaat het met Nederland?	5
2 Vrijheid van meningsuiting, lokale kwesties en internationale politiek	18
3 Decentralisaties in het sociale domein	38
Verantwoording	51

Ten geleide

Dit 28e kwartaalbericht van het Continu Onderzoek Burgerperspectieven (COB) betreft het vierde kwartaal van 2014. In hoofdstuk 1 behandelen we de stemming in Nederland en de belangrijkste ontwikkelingen daarin. We kijken naar verwachtingen over de economie, institutioneel vertrouwen en de belangrijkste maatschappelijke problemen. In hoofdstuk 2 zoeken we de verdieping op drie onderwerpen: de vrijheid van meningsuiting, het praten over lokale en nationale politiek en de houding van Nederlanders tegenover het buitenland. In hoofdstuk 3 komt het kwartaalthema aan bod: de decentralisaties. Op 1 januari 2015 gaan er diverse taken van rijk naar gemeenten, onder andere in de zorg. Dat gebeurde eerder ook al, met de invoering van de Wet maatschappelijke ondersteuning (Wmo). Wat vinden Nederlanders van deze decentralisaties? Hebben ze er überhaupt van gehoord? Wat zijn de kansen en bedreigingen? We richten ons vooral op de gezondheidszorg.

De enquêtegegevens voor het vierde kwartaal zijn tussen 1 oktober en 6 november 2014 verzameld. Op 14 en 16 oktober zijn er groeps gesprekken gehouden in Amsterdam en Hoogkarospel. Belangrijke onderwerpen in het nieuws waren deze periode: de discussie over Zwarte Piet, de ouderenzorg, de opkomst van de Islamitische Staat in Irak en Syrië (ISIS) en de onrust in het Midden-Oosten en – aan het eind van de veldwerkperiode – de naheffing van de Europese Commissie.

Kernpunten

- De grote zorgen over de economie uit 2013 verdwijnen in 2014 naar de achtergrond. In het vierde kwartaal is 70% tevreden met de Nederlandse economie; 72% verwacht een gelijke of betere economische situatie in de nabije toekomst. Het vertrouwen in de economie is echter nog niet terug op het niveau van vóór de economische crisis.
- De afgelopen twee kwartalen zijn de zorgen over integratie en immigratie snel gestegen. Het thema staat nu op de derde plaats in het nationale probleembesef. Bovenaan die lijst staan de manier van samenleven en de gezondheids- en ouderenzorg.
- De zorgen over integratie gaan over migranten die slecht integreren, over asielzoekers en vluchtelingen (te veel, maar ook slechte opvang) en over moslims. Zorgen zijn er ook over racisme en xenofobie.
- Bij de begrotingsvoorkeuren is ontwikkelings samenwerking onveranderd de minst populaire uitgavenpost; dit kwartaal wil men wel veel minder dan voorheen bezuinigen op de deelname aan militaire missies. Ook wil men meer uitgeven aan terrorismebestrijding in Nederland. De meest populaire uitgavenposten blijven werkgelegenheid, gezondheidszorg, onderwijs en binnenlandse armoedebestrijding.

Zorgen over de economie naar achtergrond verdwenen

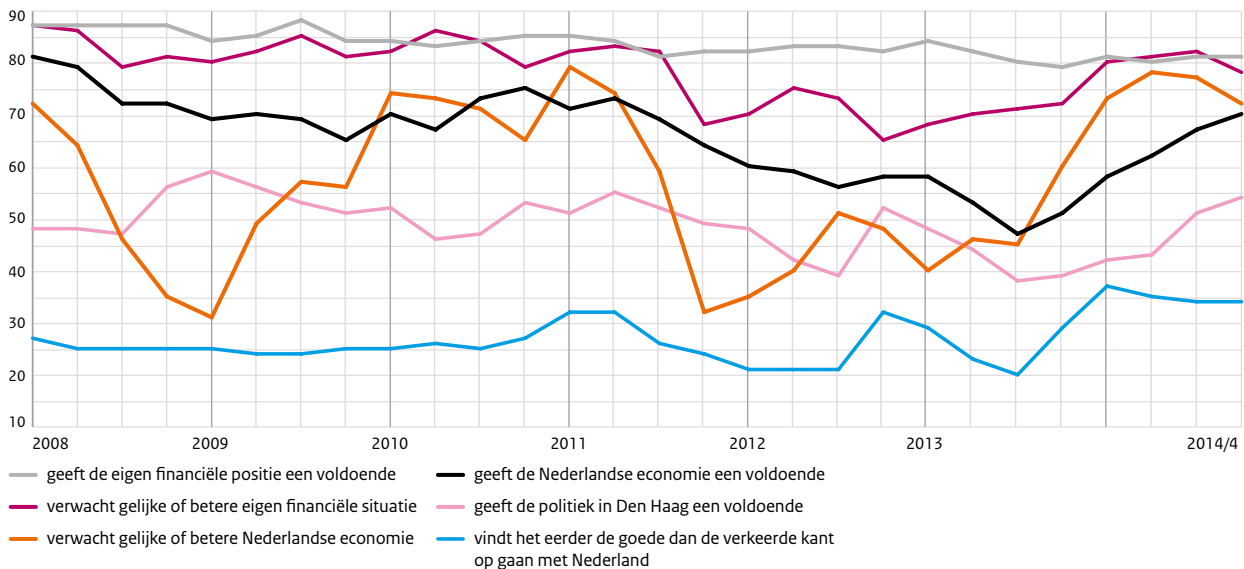
In 2014 is men veel minder somber over de economie dan een jaar eerder. De afgelopen kwartalen zijn steeds meer mensen voldoende tevreden met de Nederlandse economie: in oktober 2014 geeft 70% de economie een voldoende (gemiddeld cijfer 5,9). In het derde kwartaal van 2013 was die tevredenheid met 47% op een dieptepunt. Toch is de tevredenheid met de economie nog niet terug op het niveau van vóór de financiële en economische crisis (80% in 2008|1).

Ook de ongerustheid over de economische toekomst lijkt voorbij: in oktober verwacht 72% dat de economische situatie de komende twaalf maanden gelijk blijft of verbetert.¹ Men is nu aanzienlijk positiever dan in 2013, toen gemiddeld 48% een gelijke of betere economische toekomst verwachtte. Wel zien we dat het economisch optimisme sinds vorig kwartaal is gedaald (van 77% naar 72%). De meerderheid is en blijft voldoende tevreden met de eigen financiële situatie: net als vorig kwartaal beoordeelt 81% die met een voldoende (gemiddeld cijfer 6,8). 78% verwacht de komende twaalf maanden een gelijke of betere financiële situatie in het eigen huishouden. Ook dat is minder dan vorig kwartaal (82%). In oktober 2014 is het vertrouwen in de toekomst van de economie en de eigen financiën dus iets gedaald ten opzichte van juli, maar men is aanzienlijk positiever dan in 2013.²

In het eerste kwartaalbericht van 2014 schreven we dat de verbetering van de economische stemming sterker was onder hogeropgeleiden en mensen met een bovenmodaal gezinsinkomen dan onder hun tegenpolen (COB 2014|1: 5). Ook in het vierde kwartaal zien we nog een groot verschil tussen deze groepen. Van de hogeropgeleiden en mensen met een hoger inkomen verwacht respectievelijk 33% en 32% een verbetering van de economische situatie, onder lageropgeleiden en mensen met een lager inkomen is dat 13%. Het verschil tussen de groepen is wel kleiner geworden: waar begin 2014 het verschil tussen lager- en hogeropgeleiden bijvoorbeeld 27% was, is dat nu 20%. Maar lageropgeleiden blijven dus wel aanzienlijk minder positief dan hogeropgeleiden.

- 1 Die 72% bestaat uit 49% die verwacht dat de economische situatie gelijk blijft en 23% die een verbetering verwacht.
- 2 Die daling lijkt door te zetten: het Centraal Bureau voor de Statistiek signaleert in november een verdere versombering (zie www.cbs.nl, conjunctuurbericht van 20 november).

Figuur 1.1 Positieve waarden en verwachtingen^a, bevolking van 18+, 2008-2014/4 (in procenten)

a De verwachtingen betreffen de komende twaalf maanden. De voldoende scores 6-10 op een schaal van 1-10 voor tevredenheid.

Bron: COB 2008/1-2014/4

Meerderheid blijft van mening dat Nederland al met al de verkeerde kant op gaat

34% vindt dat Nederland al met al meer de goede kant op gaat; 55% vindt dat Nederland meer de slechte kant op gaat. Daarmee is de stemming over Nederland nog steeds iets positiever dan de afgelopen jaren, maar sinds begin 2014 is het aandeel optimisten wel elk kwartaal licht gedaald. In januari 2014 vond 37% het de goede kant op gaan.

De positievere stemming over Nederland zette eind 2013 in en werd vooral veroorzaakt door betere economische vooruitzichten (zie COB 2014|1: 7 en COB 2014|2: 6). Ook dit kwartaal zien we dat de meeste mensen die het de goede kant op vinden gaan de economie noemen.

Tegenover de vaak korte en zakelijke motieven van mensen die vinden dat het de goede kant op gaat, staan de vaak lange en soms heel emotionele verhalen van mensen die vinden dat het de verkeerde kant op gaat met Nederland. In veel van die verhalen komt een breed scala aan onderwerpen voorbij. Dit kwartaal zijn de gezondheidszorg en minderheden de meeste in het oog springende. We komen daar zo op terug, maar hier alvast enkele citaten om het contrast tussen ‘optimisten’ en ‘pessimisten’ te tonen.

Toelichting waarom het al met al de goede kant op gaat met Nederland:

“Omdat ik redelijk optimistisch van aard ben. Ook denk ik dat we het luxe hebben in vergelijking met landen elders in Europa of in de wereld die meer armoede, geweld en wanorde kennen.” (vrouw, 31 jaar, hogeropgeleid)

“De werkloosheid is verminderd, de huizenmarkt trekt aan.” (vrouw, 69 jaar, middelbaar opgeleid)

“Overall is in Nederland de teneur negatief terwijl de persoonlijke situatie van de overgrote meerderheid van mijn omgeving te omschrijven is als: welvarend, geïntegreerd, gelukkig, gezond en genietend.”
(man, 49 jaar, hogeropgeleid)

Toelichting waarom het al met al de *verkeerde* kant op gaat met Nederland:

“Onze regering is totaal blind voor hoe het er in Nederland echt aan toe gaat. Wij mogen blij zijn dat we nog een baan hebben en onze hypotheek kunnen betalen en verder geen schulden hebben, maar echt sparen zit er niet in. Wij zijn echt huiverig voor wat de toekomst ons gaat brengen. [...] Onze regering is bezig ons land de nek om te draaien maar ze zijn zelf te druk bezig met hun eigen toekomst om een mooi baantje veilig te stellen straks bij de EU of bij een of andere commissie. Wil je dat je kind een onbezorgde financiële toekomst heeft, dan moet hij profvoetballer worden en als hij niet sportief aangelegd is, dan maar Kamerlid, goed salaris, mooi wachtgeld en vroeg met pensioen. Want de regels die de regering opstelt voor ons gelden natuurlijk NIET voor zichzelf. En wat er de laatste jaren gaande is in de verzorgingshuizen en verpleeghuizen is ronduit schandalig [...]” (vrouw, 57 jaar, middelbaar opgeleid)

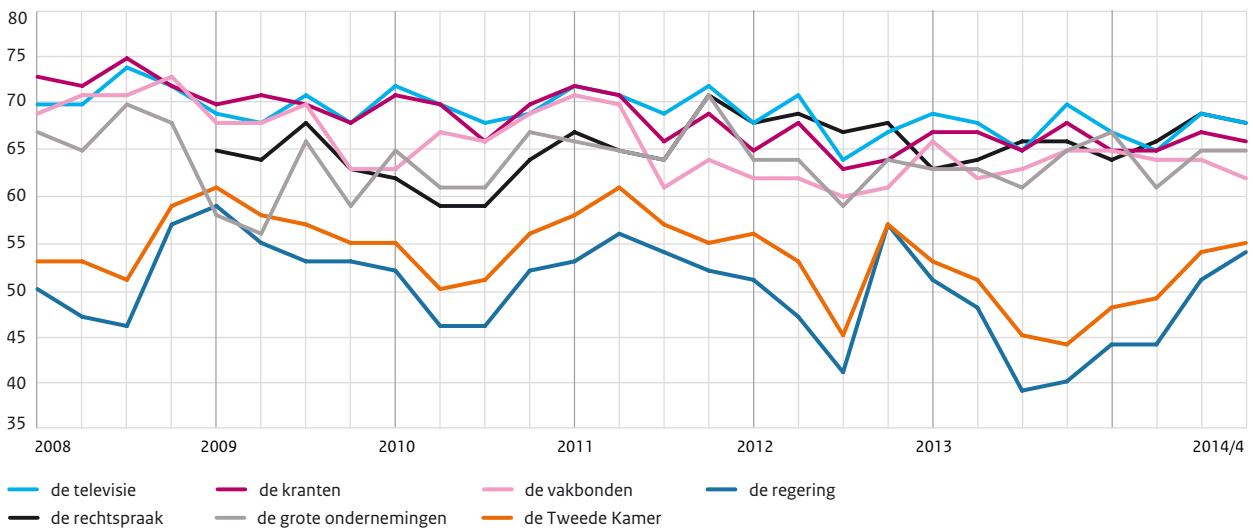
“De intolerantie tussen de mensen neemt toe en dat vind ik een kwalijke zaak. Verder worden verworven rechten en afspraken zonder overleg terzijde geschoven als het de heren bestuurders beter/voordeliger uitkomt, m.a.w. als er geld te halen is. Kijk maar naar het ouderenbeleid en de pensioenen. Als de pensioenfondsen aan de huidige regels dreigen te gaan voldoen, worden er weer aanvullende eisen geformuleerd, cq. bedacht.” (vrouw, 58 jaar, lageropgeleid)

Vertrouwen in instituties onveranderd

Tussen 62% en 68% van de Nederlanders heeft voldoende vertrouwen in de televisie, rechtspraak, kranten, grote ondernemingen en vakbonden. Ten opzichte van vorig kwartaal doen er zich geen grote veranderingen voor.

Het vertrouwen in de Tweede Kamer (55%) en de regering (54%) ligt daar, zoals altijd, onder. Ten opzichte van vorig kwartaal is er geen verandering, maar wel ten opzichte van een jaar geleden. Eind 2013 had 44% vertrouwen in de Tweede Kamer en 40% in de regering. De stijging lijkt samen te hangen met de zonniger economische stemming, maar in het derde kwartaal ook met de waardering voor de manier waarop de regering omging met de vliegcrash van de MH17 in Oekraïne op 17 juli dit jaar (vgl. COB (2014|3: 8). Mensen die gaan stemmen op VVD, PvdA en D66/Groenlinks hebben het meest voldoende vertrouwen in de regering; onder aanhangers van SP, PVV en niet-stemmers hebben weinigen vertrouwen.

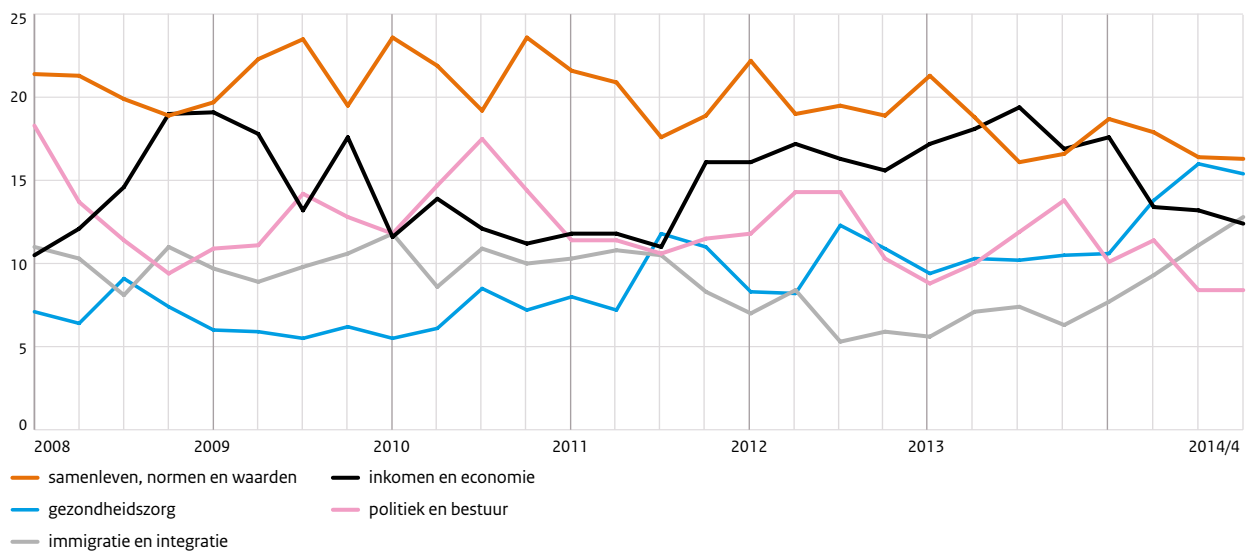
Figuur 1.2 Voldoende vertrouwen in zeven instituties,^a bevolking van 18+, 2008-2014/4 (in procenten)

a Vermeld zijn percentages scores 6-10 op een schaal van 1 (geen enkel vertrouwen) tot 10 (alle vertrouwen) in antwoord op de vraag 'Hoeveel vertrouwen heeft u op dit moment in de volgende instellingen in Nederland?'

Bron: COB 2008/1-2014/4

Figuur 1.3 Ontwikkelingen in het nationale probleembesef,^a de vijf grootste categorieën onderwerpen van het vierde kwartaal van 2014, bevolking van 18+, 2008-2014/4 (in procenten van het nationale probleembesef)

a 'Wat vindt u op dit moment de grootste problemen in ons land? Waar bent u zeer negatief of boos over of waar schaamt u zich voor als het om de Nederlandse samenleving gaat?' Respondenten konden telkens maximaal vijf onderwerpen noemen, die vervolgens zijn ingedeeld in zestien categorieën. Elke respondent telt even zwaar mee (het gewicht van een onderwerp is omgekeerd evenredig aan het aantal genoemde onderwerpen).

Bron: COB 2008/1-2014/4

Sterke en zwakke punten van Nederland

Elk kwartaal vragen we mensen om in maximaal vijf trefwoorden op te schrijven wat ze de belangrijkste maatschappelijke problemen vinden en waarop ze trots zijn in de Nederlandse samenleving. Deze spontaan genoemde trefwoorden brengen we onder in zestien categorieën (zie o.a. COB 2014|3: 12-13). De antwoorden worden gewogen zodat iedereen die minstens één onderwerp noemt even zwaar meetelt. Dit om te voorkomen dat mensen die veel problemen noemen de lijsten domineren. Zo ontstaan het 'nationale probleembesef' en 'de nationale trots'.

Integratie en immigratie weer prominent op de publieke agenda

Het laatste jaar zien we een geleidelijke toename van zorgen over integratie en immigratie. In 2012 en 2013 werd dit thema aanzienlijk minder vaak genoemd als belangrijk probleem. Het werd verdrongen door zorgen over de economie, maar de onvrede over integratie bleef op de achtergrond wel meespelen (zie COB 2013|3: 20). Nu de economische situatie minder urgent is, neemt de aandacht voor integratie weer toe. Zorgen over integratie maken dit kwartaal 13% uit van het nationale probleembesef en staan daarmee op de derde plaats in de lijst met maatschappelijke problemen.³

De zorgen over integratie en immigratie gaan over 'asielzoekers', 'vluchtelingen', 'buitenlanders' of 'allochtonen'. Sommigen zijn bezorgd over het 'asielbeleid' of 'vreemdelingenbeleid'. In de meeste gevallen zet men er niet bij wat precies het probleem is. Sommigen vinden het asielbeleid te soepel ('te veel asielzoekers'), anderen vinden juist het omgekeerde ('bedroevend omgaan met asielzoekers' of 'opvang asielzoekers niet goed geregeld'). Ook bij trefwoorden als 'buitenlanders' en 'allochtonen' blijft de klacht meestal onvermeld, maar wordt men wel duidelijker. Dan gaat het er vaak over dat zij 'alles van ons inpikken' of 'slechte integratie'. De gebrekkige integratie wordt ook vaak los als zorg genoemd.⁴

Er worden ook specifieke groepen genoemd. Waar een jaar geleden de discussie zich leek te verbreden naar Oost-Europeanen (vgl. COB 2013|2: 15), lezen we daar nu veel minder over en heeft men het vooral over 'Marokkanenproblematiek', 'moslims' en 'islamisering'. Ook de invloed van de Islamitische Staat in Irak en Syrië (ISIS, ook wel IS) op Nederland wordt genoemd als punt van zorg ('jihadstrijders'). Er zijn echter ook mensen die zich zorgen maken over de groeiende tweedeling tussen migranten en autochtone Nederlanders, over racisme of xenofobie, maar die groep is aanzienlijk kleiner dan de groep die negatief is over migranten.

Als we mensen vragen waarom zij vinden dat het de goede of slechte kant op gaat met Nederland, blijkt het minderhedenvraagstuk soms veel emoties op te roepen. Bij sommigen bestaat een beeld van minderheden die 'alles maar krijgen' en daar 'niets voor hoeven doen', die 'hun hand ophouden' terwijl 'Nederlanders hard moeten werken en overal voor opdraaien'.

3 Als we niet corrigeren voor het aantal problemen dat iemand noemt, zien we dat het thema integratie en immigratie door 32% spontaan wordt genoemd als belangrijk maatschappelijk probleem. 36% noemt de gezondheidszorg, 31% de economie en 30% het samenleven. Dit is dus een iets andere rangorde van problemen dan als we, zoals in figuur 1.3, wel corrigeren voor het aantal problemen dat iemand noemt. Zorgen over het samenleven wordt blijkaar vaker genoemd in combinatie met andere thema's dan zorgen over integratie of gezondheidszorg.

4 Uit het internationaal vergelijkende onderzoek *Transatlantic trends* (zie <http://trends.gmfus.org/transatlantic-trends/>) van juni 2014 blijkt dat 50% van de Nederlanders vindt dat immigranten slecht integreren in de Nederlandse maatschappij; 40% vindt dat ze goed integreren. Die opinie is positiever dan in 2010 (60% slecht), maar negatiever dan in 2013 (42% slecht). Nederlanders zijn niet negatiever dan elders. In Zweden vindt 65% de integratie van immigranten slecht, in het Verenigd Koninkrijk is dat 50% en in Duitsland 51%.

Enkele voorbeelden:

“Veel te veel immigranten, veel te veel mensen die zich niet aanpassen, veel te veel mensen die profiteren van de hardwerkende mensen terwijl zij tot 15.30 uur in bed blijven liggen.” (man, 21 jaar, hogeropgeleid)

“We zijn te tolerant voor mensen buiten Nederland. Heel simpel bij een strafbaar feit terugsturen naar land van herkomst. Strenger optreden. Paspoort inleveren. Klinkt heel hard maar tolerantie kan niet blijven duren. Hard aanpakken van fraude van overheids gelden.” (man, 50 jaar, hogeropgeleid)

“Voor mij zijn het toch de buitenlanders. Ik weet dat ze hun land ontvluchten maar er gaat zo veel geld naar toe. In Nederland zijn zeer veel eigen mensen die armoede hebben en ze worden zoveel afgepakt en krijgen niks. Ik hoor het zo vaak om mij heen. De buitenlanders krijgen vaak mooie aangeklede woningen en is er iets kapot dan krijgen ze nieuw. Als ik ze vaak in dure auto's zie rijden, dan denk ik wat doe ik verkeerd. Onze is tweedehands en al van 1997. Ik weet dat de mensen die al jaren hier wonen en werken ook het recht hebben om te blijven (zijn ook goed in de Nederlandse taal). Ik vind, er zijn te grote verschillen en dat moet veranderen. Nederland mag goed zijn maar moet niet gek zijn. En daar profiteren de buitenlanders te veel van.”

(vrouw, 55 jaar, lageropgeleid)

“Ik wil mijn land terug. Minderheden maken hier de dienst uit door het laffe optreden van de overheid, bijvoorbeeld militairen zonder hun uniform naar huis en het Zwarte Pietendebacle. De macht aan de EU overdragen en er achter wegkruipen. Met de open grenzen mag al het tuig ons beroven, onze banen inpikken, onze huizen, onze zorg en voorzieningen. Ook illegalen, vluchtelingen, om ze van onze huizen te voorzien en gesjoemel van de woningbouw, kan je tegenwoordig 'scheef wonen'. We betalen ons krom aan de belastingen en krijgen er bijna niets voor terug, al het geld wordt weggesluisd naar de rijken. Over de graaiers wordt al jaren gepraat. Bejaarden worden leeggeroofd en uit bejaardenhuizen 'gewipt' (gaan ze vlug dood), toch? Kunnen ze er asielzoekers in doen.” (vrouw, 70 jaar, middelbaar opgeleid)

Na een lang verhaal met diverse voorbeelden, schrijft iemand:

“Ik ben het zat om te zien hoe wij Nederlanders kunnen stikken en alles van buitenaf op handen en voeten gedragen wordt!!!!!!” (vrouw, 22 jaar, lageropgeleid)

Dit zijn toelichtingen van mensen die het de verkeerde kant op vinden gaan met Nederland. Iemand die het de goede kant op vindt gaan, noemt ook integratie en beschrijft twee mogelijkheden:

“Ik vind het moeilijk om te voorspellen of de integratie van minderheden de goede of de verkeerde kant op gaat. Internationale ontwikkelingen (de opkomst van IS) kunnen een wig drijven tussen de islamitische minderheid in Nederland en de andere Nederlanders. Maar misschien kan er juist ook iets positiefs uit groeien; het gevoel een gemeenschappelijke vijand te hebben, kan verbroederend werken. Misschien stimuleert het mensen om meer uitgesproken te zijn en intensiever deel te nemen aan het publieke debat. Maar deze ontwik-

keling kan twee kanten op gaan. [...] De opkomst van is en de mogelijke strafvervolgving van Wilders zijn onvoorspelbare factoren die het moeilijk maken te voorzien welke kant Nederland op zal bewegen.” (vrouw, 24 jaar, hogeropgeleid).

Samenleven en gezondheidszorg blijven ‘probleemlijst’ aanvoeren

De manier waarop we samenleven en de gezondheids- en ouderenzorg blijven de twee belangrijkste maatschappelijke problemen van dit moment. De zorgen over samenleven gaan over groeiende intolerantie en onverdraagzaamheid, asociaal gedrag, omgangsvormen en de ik-cultuur. De ongerustheid over de zorg gaat zowel over de gezondheidszorg (‘gezondheidszorg’, ‘zorgverzekering’, ‘zorgkosten’ of ‘bezuinigingen in de zorg’) als over de ouderenzorg (zie COB 2014|2: 20-30 voor een uitgebreide analyse van genoemde problemen). Zorgen over economie en inkomen worden de afgelopen kwartalen steeds minder vaak genoemd, net als de zorgen over werkgelegenheid (niet in de figuur), maar zorgen over economie staan nog altijd in de top vijf. Ook de politiek blijft een belangrijk punt van zorg.

Onderaan de lijst met maatschappelijke problemen en niet opgenomen in de figuur is een thema dat dit kwartaal vaker wordt genoemd dan vorig kwartaal: de internationale positie van Nederland. Die zorgen gaan zoals altijd deels over zaken als de Europese Unie en het geld dat naar het buitenland gaat, maar dit kwartaal ook over de internationale onrust en dan met name de opkomst van isis. In hoofdstuk 2 gaan we hier uitgebreider op in.

Zwarte Piet: ‘Nederland is Nederland niet meer’ en ‘Is dit nu het belangrijkste?’

Een element dat – zo blijkt uit open antwoorden in de enquête – samenhangt met het integratiethema, is Zwarte Piet. We hebben dat niet ondergebracht in de categorie ‘integratie en immigratie’, maar in de categorie ‘typisch Nederlandse gebruiken’. ‘Zwarte Piet’ wordt dit kwartaal opmerkelijk vaak *spontaan* genoemd als we vragen naar het belangrijkste maatschappelijke probleem (figuur 1.4).⁵

Aan de ene kant zijn er mensen die zich boos maken om het verdwijnen van Zwarte Piet. Ze plaatsen dat in het afkalven van Nederlandse tradities door de komst van immigranten. Aan de andere kant zijn er mensen die de hele discussie onzin vinden; er zijn wel belangrijker kwesties, vinden ze.

“Nederlanders worden aan de kant geschoven door de buitenlanders, tradities van ons worden bedreigd.” (vrouw, 39 jaar, middelbaar opgeleid)

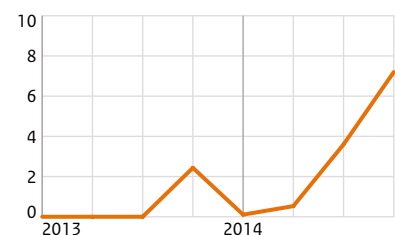
“We worden van alle kanten betutteld: dit mag niet meer, dat mag niet meer. Negerzoenen mag je niet meer zeggen en Zwarte Piet moet weg. Ons Holland is ons Holland niet meer.” (vrouw, 59 jaar, lageropgeleid)

“Discussies over onzin (voorbeeld de Zwarte Pieten).” (man, 22 jaar, hogeropgeleid)

“Er wordt steeds meer ‘gezeurd’ over onbelangrijke dingen (Zwarte Piet enz.), alleen maar om een hele kleine groep mensen tegemoet te komen.” (vrouw, 46 jaar, middelbaar opgeleid)

Figuur 1.4

Spontaan ‘Zwarte Piet’ noemen in de vraag naar de belangrijkste problemen in Nederland, bevolking van 18+, 2013-2014/4 (in procenten)

Bron: COB 2013 - 2014/4

5 De percentages zijn relatief klein, omdat het gaat om mensen die het onderwerp spontaan noemen.

Sommigen willen liever niet over het onderwerp discussiëren (omdat ze het niet relevant vinden of omdat debat zo heftig is?). In de groeps gesprekken in Hoogkarspel verzochten de deelnemers aan het begin van het gesprek: ‘We gaan het toch niet over Zwarte Piet hebben, hè?’

Sterke punten: samenleven, vrijheden, zorg

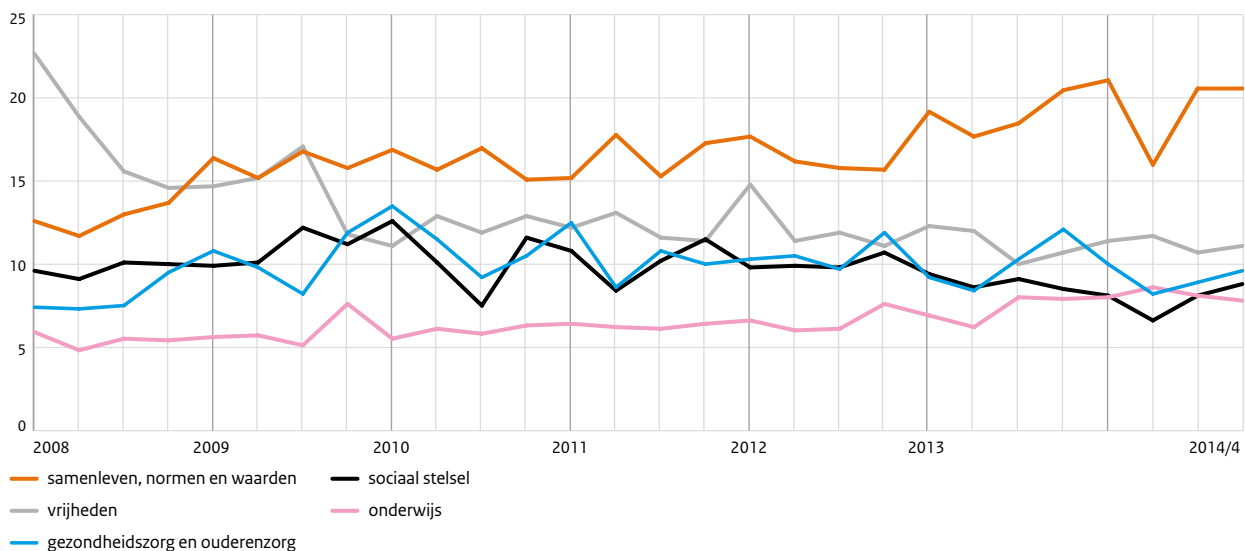
In de lijst met sterke punten van Nederland doen zich weinig veranderingen voor (figuur 1.5). De manier van samenleven is behalve een punt van zorg nog steeds ook een punt van trots. Mensen zien naast veel misstanden ook positieve signalen: de bereidheid om vrijwilligerswerk te doen, inzamelingsacties en de saamhorigheid die er op sommige moment wél is (vgl. COB 2014|2: 21-23). Ook de vrijheid, het feit dat we in een democratie leven en de vrijheid van meningsuiting vinden sommigen een sterk punt van Nederland. Ander punt van trots is de sociale voorzieningen: de gezondheidszorg, het onderwijs en het sociale stelsel. We zagen al dat mensen zich weliswaar zorgen maken over de toekomst van die voorzieningen, maar velen vinden het goed dat er een vangnet is en denken dat Nederland het in dit opzicht veel beter doet dan andere landen. In een groeps gesprek zegt iemand die al met al negatief is over Nederland:

“Ik vergelijk nu niet Nederland met andere landen; dan zijn er zoveel aspecten dat Nederland het beter heeft.” (Amsterdam, groep 50-plus)

In de enquête laat iemand weten:

“We leven nog steeds in een welvarend land met een behoorlijk sociaal stelsel en relatief goede gezondheidszorg.” (vrouw, 62 jaar, hogeropgeleid)

Figuur 1.5 Ontwikkelingen in de nationale trots,^a de vijf belangrijkste categorieën onderwerpen van het vierde kwartaal van 2014, bevolking van 18+, 2008-2014/4 (in procenten van de nationale trots)

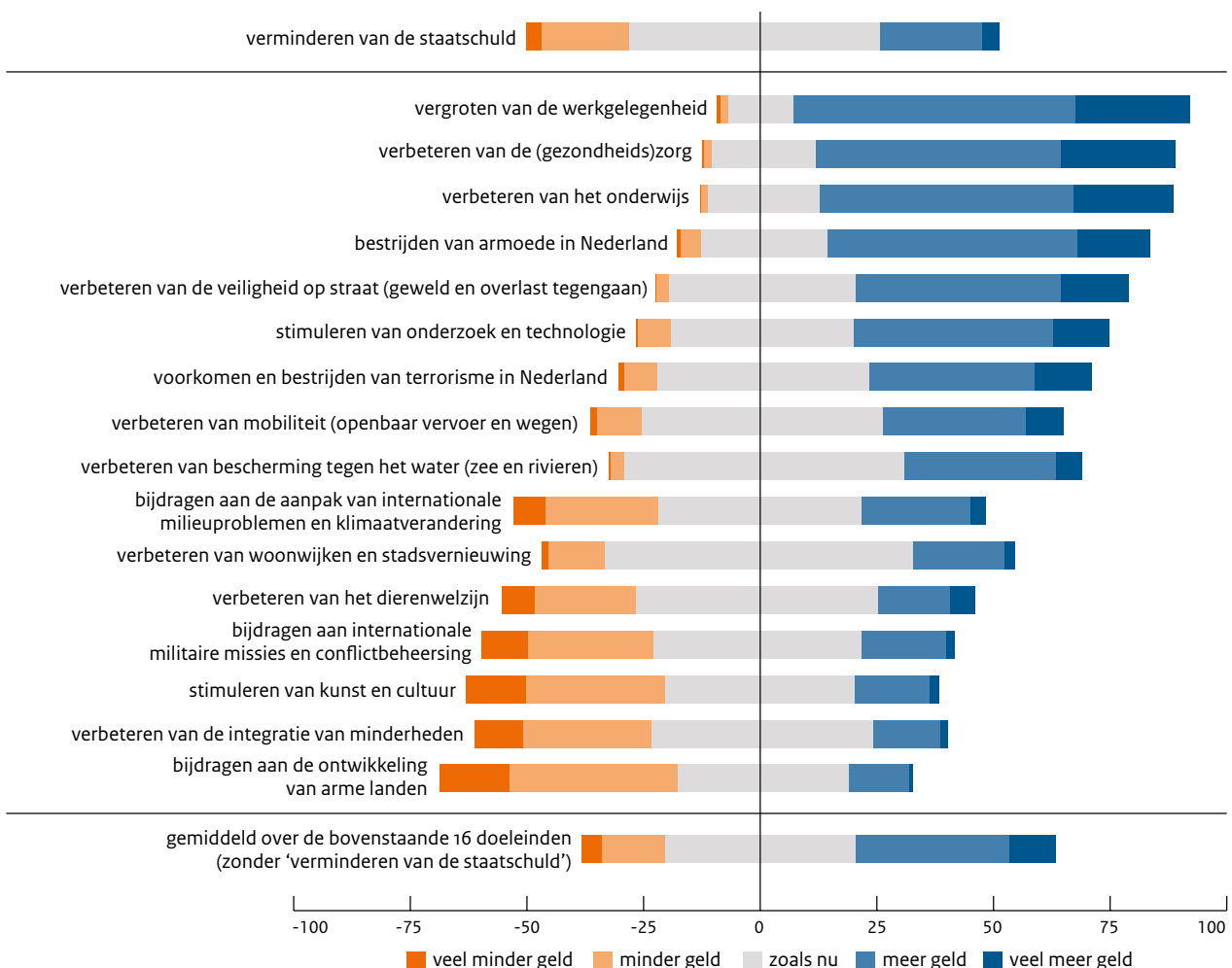
a ‘En wat vindt u juist goed in ons land? Waar bent u zeer positief of blij over of trots op als het om de Nederlandse samenleving gaat?’ Respondenten konden telkens maximaal vijf onderwerpen noemen, die vervolgens zijn ingedeeld in zestien categorieën. Elke respondent telt even zwaar mee (het gewicht van een onderwerp is omgekeerd evenredig aan het aantal genoemde onderwerpen).

Bron: COB 2008/1-2014/4

Begrotingsvoorkeuren en bezuinigingen

Om het andere kwartaal brengen we beleidsprioriteiten van het publiek in kaart met de vraag waaraan de landelijke politiek meer of minder geld zou moeten uitgeven. Men kan kiezen uit zeventien doeleinden, inclusief vermindering van de staatsschuld. Als we dat laatste doel buiten beschouwing laten, wil men gemiddeld bij 40% van de resterende doelen (veel) meer geld uitgeven, bij 17% (veel) minder en bij 38% de uitgaven constant houden.⁶ Figuur 1.6 toont de zestien beleidsdoelen naar afnemende prioriteit.

Figuur 1.6 Gewenste veranderingen in overheidsuitgaven,^a bevolking van 18+, 2014/4 (in procenten)

a 'In de politiek moet worden gekozen. Meer geld uitgeven aan bepaalde doeleinden betekent dat er minder geld is voor andere. Wilt u dat de landelijke politiek aan de volgende doeleinden meer of minder geld gaat besteden? Wilt u uw antwoorden in de hokjes aankruisen?' Zestien doeleinden geordend op afnemende wens om (veel) meer geld te besteden. Onder de gemiddelden daarvan staat de vermindering van de staatsschuld.

Bron: COB 2014/4

6 Gemiddeld kan 4% geen keuze doen en vult 'ik weet het niet' in. Bij het vermindern van de staatsschuld geeft 12% dat antwoord; 22% wil daar meer aan uitgeven, 19% minder en 47% wil geen verandering.

Meer uitgeven aan werkgelegenheid, zorg, onderwijs en armoedebestrijding

Toppers zijn de werkgelegenheid (82% wil daar meer aan uitgeven), de gezondheidszorg (74%), het onderwijs (72%) en armoedebestrijding in Nederland (66%). Het minst populair zijn ontwikkelingssamenwerking (48% wil er minder aan uitgeven), kunst en cultuur (40%) en de integratie van minderheden en militaire missies (beide 34%).

Meer steun voor uitgaven aan terrorismebestrijding en militaire missies

Om de ontwikkelingen door de tijd te bekijken, rekenen we de gemiddelde voorkeuren voor de zeventien beleidsdoelen uit. Het aandeel dat 'veel minder' wil uitgeven, krijgt score -100, 'minder' krijgt score -50, 'zoals nu' score 0, 'meer geld' score +50 en 'veel meer geld' score + 100.

Tabel 1.1 Ontwikkeling van de uitgavenwensen voor divers overheidsbeleid,^a bevolking van 18+, 2008-2014/4 (gemiddelde waarden)

	2008-2009	10/4	11/4	12/4	13/4	14/2	14/4
verminderen van de staatsschuld	-2	8	3	6	-3	2	2
vergroten van de werkgelegenheid	41	46	48	49	59	58	53
verbeteren van de (gezondheids)zorg	55	47	47	39	40	50	49
verbeteren van het onderwijs	56	50	50	47	51	50	47
bestrijden van armoede in Nederland	42	34	38	35	40	44	39
verbeteren van de veiligheid op straat (geweld en overlast tegengaan)	45	44	39	34	34	40	35
stimuleren onderzoek en technologie	27	26	26	24	31	29	29
verbeteren bescherming tegen het water (zee en rivieren)	27	16	15	14	19	20	20
voorkomen en bestrijden van terrorisme in Nederland	18	16	13	12	14	13	25
verbeteren mobiliteit (openbaar vervoer en wegen)	43	26	23	19	18	18	17
verbeteren van woonwijken en stadsvernieuwing	15	7	8	3	4	8	5
verbeteren van het dierenwelzijn	-1	-3	-6	-8	-7	0	-5
bijdragen aan de aanpak van internationale milieuproblemen en klimaatverandering	5	-7	-7	-8	-7	0	-4
bijdragen aan internationale militaire missies en conflictbeheersing	-39	-42	-46	-37	-40	-32	-12
verbeteren van de integratie van minderheden	-6	-20	-16	-16	-19	-11	-15
stimuleren van kunst en cultuur	-20	-25	-17	-23	-18	-17	-17
bijdragen aan de ontwikkeling van arme landen	-15	-27	-27	-30	-30	-26	-25
gemiddeld over de bovenstaande 16 posten	18	12	12	10	12	16	14

a Zie voor vraag en antwoorden figuur 1.6; de antwoorden zijn als volgt gewaardeerd: veel minder = -100, minder = -50, zoals nu = 0, meer = 50 en veel meer = 100. De uitgavencategorieën zijn gerangschikt in afnemende bestedingswensen in het laatste kwartaal. De oranje doeleinden in de laatste kolom zijn statistisch significant ($p < 0,05$) populairder of impopulairder vergeleken met eind 2013.

Bron: COB 2008/1-4, 2009/4, 2010/4, 2011/4, 2012/4; 2013/4, 2014/2, 2014/4

Zo ontstaat het saldo van voorkeuren. Een positief saldo betekent dat men meer aan het doel wil uitgeven, een negatief saldo minder.

Tabel 1.1 laat over de afgelopen zeven jaar tamelijk stabiele voorkeuren zien. Er wordt altijd om meer geld voor zorg en onderwijs gevraagd, al zijn beide posten door de economische crisis wel na 'meer werkgelegenheid' komen te staan. Op korte termijn, vergeleken met het tweede kwartaal van dit jaar, levert dat doel wel wat in. Ook binnenlandse armoedebestrijding, verbetering van de sociale veiligheid, dierenwelzijn en verbetering van woonwijken worden iets minder populair. Tegenover deze vijf kleine dalers (maximaal 5 punten) staan twee sterke stijgers: terrorismebestrijding (van +13 naar +25) en internationale militaire missies (van -32 naar -12). Beide reflecteren de toegenomen internationale spanningen en de zorgen om Isis. Op de publieke opinie over de internationale situatie en het buitenland gaan we in hoofdstuk 2 verder in.

Tabel 1.1 weerspiegelt niet de toegenomen zorgen over immigratie en integratie. Dat is een sterke stijger bij de grootste maatschappelijke problemen in figuur 1.3, maar het 'verbeteren van de integratie van minderheden' blijft qua begrotingsvoorkeuren onverminderd impopulair. Waarschijnlijk wordt deze post ook eerder gezien als iets ten gunste van migranten.⁷

Maatschappelijke en politieke kwesties

In het COB leggen we elk kwartaal een aantal maatschappelijke en politieke kwesties voor. De opinie over deze kwesties is betrekkelijk stabiel; we zien dit kwartaal geen trendbreuken. We behandelen twee onderwerpen: de publieke opinie over de verschillen tussen arm en rijk en over de multiculturele samenleving.

Meerderheid vindt verschillen tussen arm en rijk te groot

Het aandeel Nederlanders dat zich zorgen maakt over de verschillen tussen arm en rijk is erg stabiel. In het tweede kwartaal van 2011 is 60% het eens met de stelling dat het verschil tussen arm en rijk te groot is geworden; dit kwartaal is dat 62% (tabel 1.2). 27% neemt een neutrale positie in, slechts 11% is het met de stelling oneens. Toch is er wel het een en ander veranderd in de urgentie van het thema inkomensverschillen.

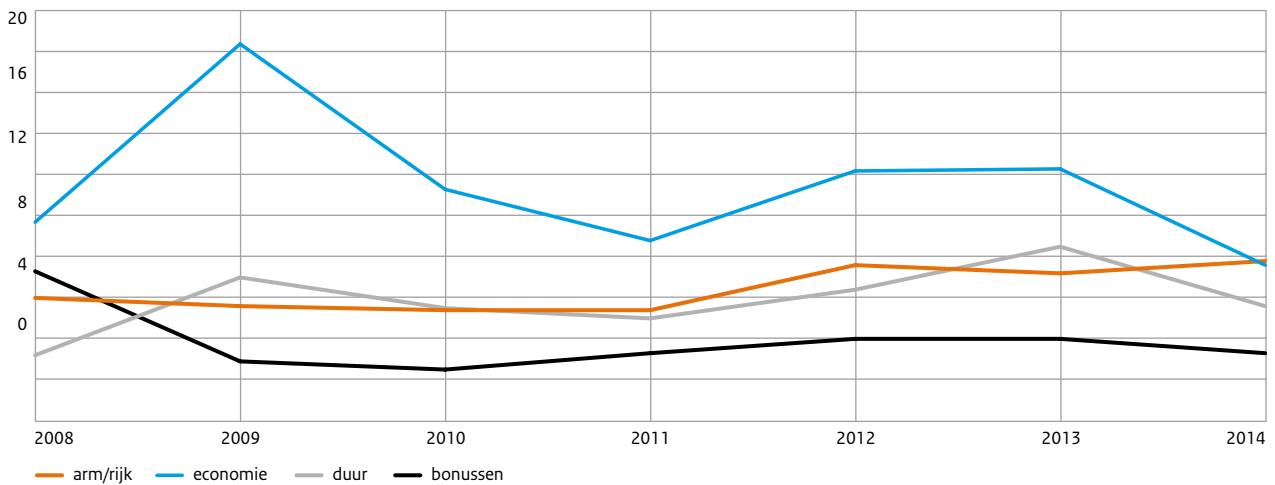
Dat zien we als we kijken naar de trefwoorden die Nederlanders sinds 2008 zelf spontaan opschrijven als we hen vragen naar de belangrijkste problemen in Nederland. Wat opvalt is dat verschillen tussen arm en rijk dit jaar voor het eerst vaker als een probleem zijn genoemd dan de economische situatie.

Opvattingen over multiculturele samenleving niet wezenlijk anders

We zagen al dat de urgentie van het thema integratie de afgelopen kwartalen sterk is toegenomen. Dat heeft echter niet geleid tot grote verschuivingen in de publieke opinie over twee stellingen over de multiculturele samenleving die we elk kwartaal voorleggen. 42% vindt dat Nederland een prettiger land zou zijn met minder immigranten, 28% is het met die stelling niet eens, 29% is neutraal of weet het niet. Het aandeel dat het met de stelling oneens is, is significant gedaald ten opzichte

7 Mensen willen meer uitgeven aan integratie naarmate ze minder instemmen met de stelling dat Nederland met minder immigranten een prettiger land zou zijn (Spearman's rho = -0,46***) en meer instemmen met de stelling dat de aanwezigheid van verschillende culturen een verrijking voor de samenleving is (+0,43***).

Figuur 1.7 Vier meest genoemde problemen rond inkomen en economie,^a bevolking van 18+, 2008 - 2014 (in procenten)

a Ontwikkeling per jaar, niet per kwartaal.

Bron: COB 2008 - 2014

Tabel 1.2 Opvattingen^a over inkomensverschillen en de multiculturele samenleving, bevolking van 18+, 2008-2014/4 (in procenten)

	2008- 2009	2010- 2011	2012- 2013	2014/ 1+2	2014/3	2014/4
'Het verschil tussen arm en rijk in Nederland is te groot geworden.'						
• (zeer) oneens	-	14 ^b	14	-	12	11
• (zeer) eens	-	60 ^b	63	-	63	61
'Nederland zou een prettiger land zijn als er minder immigranten zouden wonen.'						
• (zeer) oneens	32	32	34	32	33	28
• (zeer) eens	40	40	37	38	39	42
'De aanwezigheid van verschillende culturen is winst voor onze samenleving.'						
• (zeer) oneens	27	28	24	23	24	25
• (zeer) eens	40	41	43	44	45	43

a De stellingen worden voorgelegd met vijf antwoordmogelijkheden van 'zeer mee oneens' via 'oneens', 'neutraal' en 'eens' tot 'zeer mee eens' en 'ik weet het niet'. De cijfers zijn niet altijd op alle kwartalen gebaseerd. Significante ($p < 0,05$) veranderingen van de voorlaatste naar de laatste kwartaalmeting zijn in oranje weergegeven.

b Betreft alleen het tweede kwartaal van 2011.

Bron: COB 2008-2014/4

van vorig kwartaal en ligt ook lager dan in 2012, maar het aandeel lag ook wel eerder zo laag (namelijk in het vierde kwartaal van 2008 en van 2013). We zien dus geen dalende trend sinds 2008.

In eerdere kwartaalberichten bleek dat mensen die het met de stelling eens zijn, vinden dat immigranten zorgen voor oneerlijke arbeidsconcurrentie of banen innemen, dingen 'krijgen' waar Nederlanders voor moeten werken en zorgen voor criminaliteit. Mensen die het met de stelling oneens zijn vinden immigranten een culturele verrijking, zeggen dat immigranten werk doen dat wij niet willen doen of dat immigratie hoort bij een open land als Nederland. Wat voor- en tegenstanders met elkaar gemeen hebben, is dat zij groot belang hechten aan goede integratie: immigranten moeten zich aanpassen aan de Nederlandse samenleving (COB 2013|3: 20-23).

43% vindt de aanwezigheid van verschillende culturen winst voor onze samenleving, 25% is het daarmee niet eens, 32% is neutraal. Die verdeling is niet wezenlijk anders dan in eerdere jaren. Het is natuurlijk opmerkelijk dat er zowel een grote groep is die liever minder immigranten heeft én een grote groep die verscheidenheid aan culturen een winst vindt. De stellingen hangen sterk met elkaar samen, maar de overlap in antwoorden is niet 100%. Mensen die liever minder immigranten zien, zijn betrekkelijk vaak neutraal over de stelling dat verscheidenheid aan culturen winst is voor de samenleving (en andersom).

2 Vrijheid van meningsuiting, lokale kwesties en internationale politiek

Kernpunten

- De Nederlandse publieke opinie combineert een relatieve meerderheid voor betere bescherming van de vrijheid van meningsuiting (51% eens, 12% oneens) met meerderheden tegen vrijheid van meningsuiting die mensen kwetst in hun gevoelens (64% eens, 13% oneens), c.q. in hun religieuze gevoelens (57% eens, 19% oneens).
- Vrijheid van meningsuiting was in de jaren zeventig ‘typisch links’, maar de afgelopen jaren minstens zo populair bij ‘rechts’.
- Mensen die vaak praten over politiek zijn negatiever, mensen die er vaak over lezen juist positiever over de politiek. Lageropgeleiden volgen vaker het lokale nieuws en minder vaak het internationale nieuws dan hogeropgeleiden.
- De steun voor Nederlandse deelname aan internationale missies is toegenomen van 30% in 2012 naar 48% nu. De steun voor missies is echter niet onvoorwaardelijk.
- 61% vindt dat de Nederlandse regering zich minder op het buitenland en meer op het binnenland moet richten. Dat aandeel ligt lager dan twee jaar geleden (70%), maar blijft hoog.

We behandelen drie onderwerpen vanwege hun actualiteit en als herhaling van een uitgebreidere analyse in eerdere kwartalen: ten eerste de vrijheid van meningsuiting, ten tweede de verhouding tussen aandacht voor internationale, nationale en lokale kwesties en politiek, en ten derde de gewenste betrokkenheid van de Nederlandse politiek bij internationale vraagstukken.

2.1 Vrijheid van meningsuiting

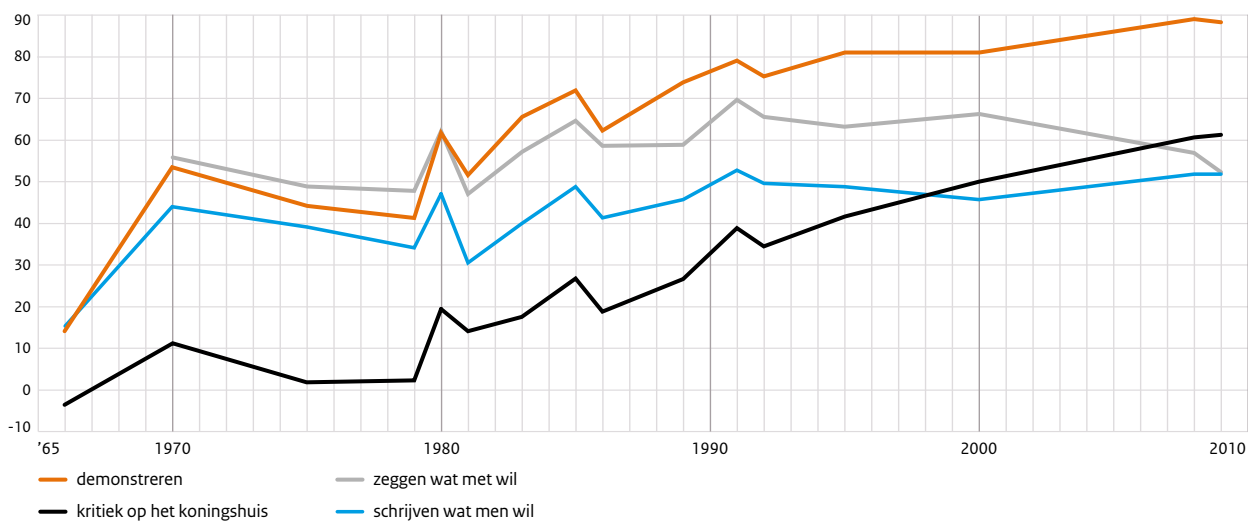
Vrijheid van meningsuiting staat de laatste jaren regelmatig sterk in de belangstelling, maar het is zeker geen nieuw onderwerp.

Stijging van de steun voor vrijheden 1966-2009

In de jaren zestig en zeventig van de vorige eeuw was vrijheid van meningsuiting ook een hot item. De kwestie speelde toen onder andere bij het beledigen van bevriende staatshoofden (‘Johnson molenaar’, 1967) en blasfemie (het proces tegen de schrijver Gerard Reve, die God had vergeleken met een ezel, 1968). In de jaren negentig leek de publieke opinie een beetje uitontwikkeld en werd er ook minder onderzoek naar gedaan. Figuur 2.1 laat de steun voor enkele vrijheden sinds het midden van de jaren zestig zien. In de jaren tachtig werd er frequent naar gevraagd, maar na 1995 werden de vragen alleen nog in 2000 en 2008/9 herhaald.

De grootste verandering is er bij demonstreren – in 1966 is 55% voor algehele vrijheid en 41% tegen; in 2009 94% voor en 7% tegen – en bij kritiek op het koningshuis – in 1966 47% voor en 50% tegen; in 2009 76% voor en 24% tegen. Schrijven wat men wil gaat van 55% voor en 40% tegen in 1966 naar 76% voor en 24% tegen in 2009. De stijging zit vrijwel geheel in de jaren 1966-1970, daarna zijn er schommelingen. De vrijheid om te zeggen wat men wil wordt voor het eerst in 1970 voorgelegd en heeft dan 77% voorstanders en 21% tegenstanders. In 2010 is dat niet veel anders met 76% voor en 24% tegen.

Figuur 2.1 Nettosteun voor vrijheden van meningsuiting, bevolking van 17-70 jaar, 1966-2009 (in verschillcores)^a

a Onderwerpen zijn 'Voor of tegen iets demonstreren', 'Openlijk kritiek leveren op het koningshuis', 'In het openbaar schrijven wat men wil' en 'In het openbaar zeggen wat men wil'. De vraag is: 'Wilt u mij voor elk afzonderlijk zeggen of u vindt dat iedereen in ons land vrij moet zijn om [dit] te doen of dat die vrijheid volgens u op de een of andere manier moet worden beperkt?' De gepresenteerde cijfers zijn het percentage dat vindt dat iedereen vrij moet zijn min het percentage dat dat niet vindt.

Bron: Politiek in Nederland 1966, Progressiviteit en conservatisme 1970, Culturele veranderingen in Nederland 1975-2008/9

Vrijheid en gekwetstheid in 2014

Dit jaar hebben we in het COB op verschillende manieren aandacht besteed aan de vrijheid van meningsuiting. We legden alle kwartalen de vragen voor of de vrijheid van meningsuiting meer bescherming behoeft en of die vrijheid zo ver mag gaan dat mensen zich gekwetst voelen. In het eerste kwartaal vroegen we toelichtingen bij de stelling 'De vrijheid van meningsuiting mag niet zo ver gaan dat mensen worden gekwetst in hun religieuze gevoelens'. Daar was toen 61% het mee eens en 16% oneens (tabel 2.1). Mensen die instemden leken zich vooral af te zetten tegen het idee dat 'alles maar gezegd moet kunnen worden'. Je moet respectvol zijn en in ieder geval niet de bedoeling hebben mensen moedwillig te kwetsen. Mensen die het niet met de stelling eens waren, benadrukten dat het niet zo kan zijn dat je niet meer mag zeggen wat je denkt, omdat sommige mensen zich nu eenmaal heel snel beledigd en gekwetst voelen (COB 2014|1: 16-18).

In het tweede kwartaal kwamen de bovengenoemde stelling en de stelling dat de vrijheid van meningsuiting krachtiger beschermd moet worden ter sprake in focusgroepen. Vrijwel iedereen vindt dat mensen niet (opzettelijk) mogen worden gekwetst. Dat zou steeds vaker gebeuren, maar men vindt het lastig om te bepalen waar de grens ligt tussen wat nog wel en wat niet mag (COB 2014|2: 16). In de discussies wordt afkeurend gerefereerd aan Geert Wilders' optreden op de avond van de gemeenteraadsverkiezingen, toen hij aanhangers uitnodigde om te scanderen dat ze minder Marokkanen willen. Dat optreden is er waarschijnlijk ook debet aan dat in de enquête dat kwartaal minder mensen voor krachtiger beschermen van de vrijheid van meningsuiting zijn (47%; tabel 2.1).

Tabel 2.1 **Opvattingen over de vrijheid van meningsuiting, ^a bevolking van 18+, 2008-2014/4 (in procenten)**

	2008- 2009	2010- 2011	2012- 2013	2014/1	2014/2	2014/3	2014/4
'De vrijheid van meningsuiting moet krachtiger worden beschermd in ons land.' ^b							
• (zeer) oneens	11	13	8	12	13	11	12
• (zeer) eens	54	54	58	53	47	56	51
'De vrijheid van meningsuiting mag niet zo ver gaan mensen worden gekwetst <i>in hun gevoelens</i> .' ^c							
• (zeer) oneens	-	-	-	-	11	10	13
• (zeer) eens	-	-	-	-	67	69	64
'De vrijheid van meningsuiting mag niet zo ver gaan mensen worden gekwetst <i>in hun religieuze gevoelens</i> .' ^c							
• (zeer) oneens	21	21	-	16	16	15	19
• (zeer) eens	59	59	-	61	61	61	57

a De gepresenteerde antwoorden tellen met 'neutraal' en 'ik weet het niet' op tot 100%. De cijfers voor 2014 zijn niet altijd op alle kwartalen gebaseerd.

b Tot 2014 werd deze stelling voorgelegd na de stelling over het kwetsen van religieuze gevoelens. In het eerste kwartaal van 2014 gebeurde dat bij de helft van de respondenten; in de kwartalen erna werd ze aan iedereen als eerste voorgelegd. De volgorde maakte in het eerste kwartaal van 2014 geen verschil voor de beantwoording.

c Vanaf het tweede kwartaal van 2014 voorgelegd aan twee willekeurig samengestelde helften van alle respondenten.

Bron: COB 2008-2014/4

In het tweede tot en met vierde kwartaal hebben we de helft van de respondenten de eerder gebruikte stelling over het kwetsen van religieuze gevoelens voorgelegd en de andere helft dezelfde formulering zonder de toevoeging 'religieuze'. Dat levert meer instemming op: in het vierde kwartaal 64% (tegen 13% afwijzing) in plaats van 57% (tegen 19% afwijzing).

We gaan voor de afgelopen drie kwartalen tezamen dieper in op de steun in verschillende bevolkingsgroepen voor de stellingen uit tabel 2.1. Tabel 2.2 vermeldt de nettosteun, dat wil zeggen het verschil tussen het percentage mensen dat het (zeer) eens met een stelling is en het percentage dat het er (zeer) oneens mee is. Zouden we alleen naar het percentage instemming kijken, dan zouden we er te gemakkelijk aan voorbijgaan dat daar zowel afwijzing als neutrale antwoorden en 'weet niet' tegenover staan.

Verschillende combinaties van opvattingen

Na de gangbare sociaaldemografische categorieën staan in tabel 2.2 kerkgangers, groepen met standpunten over andere kwesties, groepen mediagebruikers en groepen met verschillende stemintenties.

Mannen zijn iets vaker pleitbezorgers van een krachtiger bescherming van de vrijheid van meningsuiting dan vrouwen en vrouwen willen veel vaker dan mannen dat de vrijheid van meningsuiting niet leidt tot

het kwetsen van (religieuze) gevoelens. Afgezien van de afwijkende omvang van de verschillen, is dit patroon niet verrassend. Wie erg voor de vrijheid van meningsuiting is, zal makkelijker gekwetste gevoelens op de koop toenemen en wie dat laatste niet wil, zal terughoudender zijn bij het verdedigen van de vrijheid van meningsuiting. De verschillen tussen de leeftijds- en opleidingsgroepen staan echter dwars op deze logica: in vergelijking met jongeren en met hogeropgeleiden zijn ouderen respectievelijk lageropgeleiden meer voor de bescherming van de vrijheid van meningsuiting én voor het beschermen van mensen tegen kwetsende meningen. Ook in andere groepen doen zich deze op het eerste gezicht minder voor de hand liggende combinaties voor. Mensen die politici vaak onbehoorlijk met elkaar vinden omgaan en de kijkers van Hart van Nederland pleiten vaker dan anderen voor vrijheid van meningsuiting en tegen kwetsen. De lezers van wat wel de kwaliteitskranten worden genoemd (NRC, Volkskrant en Trouw) hebben gemiddeld het omgekeerde profiel. De kijkers van PowNews en mensen met een voorkeur voor de pvv wijken meer voor de hand liggend af: sterker dan anderen vóór de vrijheid van meningsuiting en minder dan anderen beducht voor gekwetste gevoelens. Dat patroon zien we ook eerder in tabel 2.2 bij mensen die ons land prettiger zouden vinden met minder immigranten. De omgekeerde verhoudingen doen zich voor bij wie positief tegenover de multiculturele samenleving staat en wie vertrouwen in de politiek en rechtspraak heeft (de overlap tussen de groepen laten we hier buiten beschouwing).

pvv'ers het meest radicaal vóór vrijheid van meningsuiting

Mensen met een pvv-voorkeur zijn het minst geneigd mensen met gekwetste gevoelens in bescherming te nemen. Alleen bij de pvv'ers is er een relatieve meerderheid tegen de stelling dat het kwetsen van religieuze gevoelens te ver gaat: 27% is het eens met de stelling en 43% oneens. Dit is in scherp contrast tot de ChristenUnie/gsp-aanhang, van wie 84% het eens en 3% oneens is met de stelling dat de vrijheid van meningsuiting niet zo ver mag gaan dat religieuze gevoelens worden gekwetst. Deze kiezers, en een fractie minder uitgesproken de cda-kiezers, zijn hoe dan ook van mening dat mensen niet in hun gevoelens gekwetst mogen worden, ook zonder de toevoeging 'religieuze'. Toch zijn niet de kiezers van de confessionele partijen maar die van d66 en Groenlinks het minst enthousiast over een betere bescherming van de vrijheid van meningsuiting. Zien we bij de partijpolitieke verschillen even af van de statistische significantie van verschillen¹, dan zijn er partijpolitiek twee tegenstellingen: bescherming van vrijheid van meningsuiting versus bescherming tegen kwetsen (pvv versus cda, cu/sgp en PvdA) en bescherming van vrijheid én tegen kwetsen versus terughoudendheid tegenover beide (sp versus vvd, d66/gl).

Kijken we niet op groepsniveau maar op individueel niveau naar de samenhang tussen opvattingen, dan blijken in de hele bevolking geen relaties te bestaan. Er doet zich echter wel weer een interessant verschil voor tussen lager- en hogeropgeleiden. Bij lageropgeleiden zijn de relaties zwak positief (als men meer voor bescherming van de vrijheid is, is men ook iets meer voor bescherming tegen kwetsen). Bij hogeropgeleiden

1 De verschillen in opvattingen tussen de respondenten zijn vaak substantieel, maar statistisch toch niet significant omdat het om kleine groepen gaat (wel minstens 170): veel mensen weten nog niet wat ze zouden gaan stemmen en de twee stellingen over kwetsen zijn slechts aan de helft van de respondenten voorgelegd.

Vrijheid van meningsuiting, lokale kwesties en internationale politiek

Tabel 2.2 Achtergronden van nettosteun voor drie stellingen over de vrijheid van meningsuiting, bevolking van 18+, 2014 (in procentpunten)^a

	vrijheid krachtiger beschermen	gevoelens niet kwetsen	religieuze gevoelens niet kwetsen
allen	40	56	44
man	42 +	46 –	31 –
vrouw	37 –	65 +	56 +
18-34 jaar	23 –	35 –	25 –
35-54 jaar	41	54	39
≥ 55 jaar	51 +	73 +	62 +
lageropgeleid	60 +	63 +	55 +
middelbaar opgeleid	42	59	48
hogeropgeleid	18 –	45 –	28 –
gaat maandelijks of vaker naar de kerk	34 –	73 +	75 +
heeft voldoende vertrouwen in de rechtspraak	30 –	60 +	48 +
heeft voldoende vertrouwen in de Tweede Kamer	27 –	60 +	49 +
stemt in met 'politici gaan vaak onbehoorlijk met elkaar om'	48 +	68 +	57 +
stemt in met 'Nederland zou een prettiger land zijn als er minder immigranten zouden wonen'	58 +	47 –	27 –
stemt in met 'de aanwezigheid van verschillende culturen is winst voor onze samenleving'	26 –	60 +	56 +
leest regelmatig De Telegraaf	53 +	44 –	40
het Algemeen Dagblad	43	54	42
NRC (Next), Trouw of de Volkskrant	18 –	48 –	31 –
kijkt regelmatig naar Pauw (en Witteman)	41	61	44
RTL Late Night	44	59	54 +
Hart van Nederland	54 +	69 +	52 +
PowNews	49 +	38 –	12 –
stemintentie: CDA	35	77 +	73 +
PvdA	29 –	69	57
SP	47 +	67	49
VVD	26 –	51	40
PVV	73 +	18 –	-16 –
D66/GL	15 –	49	39
CU/SGP	32	80 +	81 +
gaat niet stemmen	51 +	42 –	43
weet nog niet	44	63 +	47

a Zie voor de volledige stellingen tabel 2.1. Vermeld is het percentage dat het (zeer) eens met de stelling min het percentage dat het er (zeer) oneens mee is. Significante ($p < 0,05$) afwijkingen van een categorie van de rest van de bevolking zijn met plussen en minnen aangegeven.

Bron: COB 2014/2-4

zijn de relaties negatief.² Waarschijnlijk maken zij vaker de afweging die hiervoor als meer voor de hand liggend werd bestempeld.

Vrijheid van meningsuiting als nationale verworvenheid

Los van de verschillende combinaties van voorkeuren is er nog iets opvallends in tabel 2.2, namelijk de terughoudendheid onder hogeropgeleiden en onder kiezers van D66 en GroenLinks in het krachtiger beschermen van de vrijheid van meningsuiting. Vrijheid van meningsuiting is toch traditioneel een links-liberale doelstelling en tot op de dag van vandaag wordt steun ervoor in enquêtes gebruikt als een indicator voor een 'postmaterialistisch' waardepatroon, dat populairder is bij hogeropgeleiden dan bij lageropgeleiden.³ Blijkbaar heeft de vrijheid van meningsuiting als waarde haar sociaal- en politiek-culturele bedding verlaten en heeft zij nu (ook) een andere betekenis gekregen. Daar blijkt ook uit onderzoek naar het gedachtegoed van de LPF en PVV en analyses van achtergronden van de afwijzing van de islam in Nederland. De vrijheid van meningsuiting komt hier (naast o.a. vrouwen en homorechten) naar voren als een nationale verworvenheid die men bedreigd acht door immigratie (van moslims). 'Morele progressiviteit'⁴ wordt een deel van de te verdedigen nationale identiteit of een element van 'civic nationalism'.⁵ Daarbij komt dat mensen het idee hebben dat beperking van de vrijheid van meningsuiting met het oog op culturele en religieuze gevoeligheden inmiddels niet meer zo speelt bij de traditionele geloofsrichtingen in ons land, maar vooral bij de islam. Dat zagen we al in toelichtingen bij de stelling in het eerste kwartaalbericht van dit jaar (COB 2014|1: 17) en komt ook dit kwartaal spontaan naar voren in toelichtingen bij opvattingen over hoe het met Nederland gaat. Zes keer wordt in die toelichtingen de vrijheid van meningsuiting genoemd. We vermelden ze hier alle zes omdat ze inzicht geven in hoe verschillend dit onderwerp wordt beleefd. Het begint met twee combinaties van bezwaren tegen omgang met migranten en voorkeur voor krachtiger bescherming van de meningsuiting en gaat via twijfels tot afwijzing van meer bescherming van de vrijheid van meningsuiting:

"Deze regering is veel te bang voor medelanders die gillen bij alles discriminatie en met gevolg dat Nederlanders gediscrimineerd worden door de eigen regering. Het is voor mensen uit andere Europese landen te makkelijk om geld te krijgen hier, zoals de Bulgaren en Polen. In Nederland is vrijheid van meningsuiting, maar dat is heel beperkt en aan discriminatie onderhevig. Bijvoorbeeld: er werd op tv een filmpje getoond over iemand die een hekel had aan Duitsers en heel de zaal lag in een deuk, maar als iemand dat durft te doen over Marokkanen, Turken of de islam, dan wordt het hele land afgebroken. Echt een schande." (vrouw, 50 jaar, hogeropgeleid, zou sp stemmen, vindt Nederland duidelijk de verkeerde kant op gaan, zeer eens met krachtiger beschermen van vrijheid van meningsuiting)

"Ons land staat overal open voor: voor andere culturen, gebruiken en geloven. Wij passen ons aan en schikken ons in een nieuwe situatie. Zeer tolerant! Maar persoonlijk vind ik dat we daar te ver in gaan. Vooral omdat we nu aangesproken worden op onze eigen Nederlandse tradities, gebruiken en geloof. Door mensen die aan hun 'eigen'

- 2 De correlatie (Spearman's rho) van de vrijheid krachtiger beschermen met het veroordelen van kwetsen in het algemeen en van religieuze gevoelens anderzijds bedraagt respectievelijk -0,02 en -0,01 voor de hele bevolking, 0,10* en 0,14** voor lageropgeleiden en -0,13*** en -0,16*** voor hogeropgeleiden (voor de middengroep in beide gevallen -0,03).
- 3 Het is een doelstelling in de door Ronald Inglehart ontwikkelde post-materialismeschaal en zelfs van zijn verkorte meting van dit concept. Zie R. Inglehart, *The silent revolution: Changing values and political styles among western publics*, Princeton: Princeton University Press, 1977. Dit is ook de achtergrond van deze doelstelling in figuur 2.2.
- 4 S.R.J.M. van Bohemen, R. Kemmers en W. de Koster, Seculiere intolerantie: Morele progressiviteit en afwijzing van de islam in Nederland, *Sociologie* 8 (2012)/2: 199–218. W. de Koster, P. Achterberg, J. van der Waal, S. van Bohemen en R. Kemmers, Progressiveness and the New Right: The electoral relevance of culturally progressive values in the Netherlands, *West European Politics* 37 (2014)/3: 584–604.
- 5 T. Akkermans, Anti-immigrant parties and the defence of liberal values: The exceptional case of the List Pim Fortuyn, *Journal of Political Ideologies* 10 (2005)/3: 337–354.

Vrijheid van meningsuiting, lokale kwesties en internationale politiek

vasthouden en zich niet willen aanpassen aan het land waarin ze gaan wonen (maar ook niet terug willen naar hun eigen land). Nederland raakt daardoor ook de vrijheid van meningsuiting kwijt, want dat is dan meteen discriminatie. Wij, met de Nederlandse nationaliteit, worden zelf in ons eigen land gediscrimineerd!” (vrouw, 44 jaar, middelbaar opgeleid, zou pvv stemmen, vindt Nederland duidelijk de verkeerde kant op gaan, zeer eens met krachtiger beschermen van vrijheid van meningsuiting)

“Nederland wordt te tolerant: discussie Zwarte Piet, is, uitkeringen buitenland. Nederland moet eens op zijn strepen gaan staan en niet alles maar toelaten. Iedereen kan en mag alles zeggen wat hij of zij vindt; nadeel van vrijheid van meningsuiting. Bezuinigingen in de zorg zijn naar mijn mening een gevaar voor de samenleving. Je moet betaalbare zorg kunnen krijgen en hier ook recht op hebben.” (man, 26 jaar, middelbaar opgeleid, zou pvv stemmen, vindt Nederland duidelijk de verkeerde kant op gaan, neutraal over krachtiger beschermen van vrijheid van meningsuiting)

“Ook is men doorgeschoten in de vrijheid van meningsuiting. Dat moet stoppen. De vrijheid van meningsuiting is niet het grootste goed wat we hebben maar slechts een facetje van het grootste goed wat we hebben, namelijk vrijheid. We accepteren allemaal dat er een beperking op vrijheid zit. Totale vrijheid houdt namelijk in dat ik iemand zou kunnen doodschieten als ik daar zin in heb. We accepteren allemaal dat zoiets niet kan, dus dat daar totale vrijheid ophoudt. De vrijheid van meningsuiting houdt ook een keer op. Bovendien vind ik ook dat er met twee maten wordt gemeten. Als iemand roept dat de joden ons land overspoelen, dan is dat racisme. Zegt iemand datzelfde over moslims, is het opeens vrijheid van meningsuiting. Het enige verschil zit 'm in de bevolkingsgroep en daarom is het gewoon even slecht en dient men het beide als discriminatie te beschouwen.” (man, 39 jaar, lageropgeleid, nog geen partijvoorkeur, vindt Nederland duidelijk de verkeerde kant op gaan, neutraal over krachtiger beschermen van vrijheid van meningsuiting)

“Ten eerste: vrijheid van meningsuiting is te groot. Ten tweede: discriminatie gaat door; blanken komen sneller aan een baan. Ten derde: werkgevers mogen te veel zelf bepalen; bescherming van werknemers gaat achteruit. Ten vierde: ontslagwet is te veel versoepeld. Ten vijfde: het overnemen van vele taken door de gemeente.” (vrouw, 54 jaar, hogeropgeleid, zou cu stemmen, vindt Nederland iets meer de verkeerde dan goede kant op gaan, oneens met krachtiger beschermen van vrijheid van meningsuiting)

“Economie trekt aan. Discussie over vrijheid van meningsuiting gaat goede richting uit.” (man, 42 jaar, hogeropgeleid, zou d66 stemmen, vindt dat Nederland iets meer de goede dan de verkeerde kant op gaat, oneens met krachtiger beschermen van vrijheid van meningsuiting)

Om de achtergronden van verschillen in opvattingen beter te belichten, zijn in tabel 2.3 vier combinaties van oordelen gemaakt. We zijn voorbijgaan aan het verschil in kwetsen in het algemeen en in het kwetsen van religieuze gevoelens. De combinatie krachtiger bescherming van

de vrijheid en bescherming tegen kwetsen (33% van de hele bevolking zit hier) is sterk oververtegenwoordigd bij de lageropgeleiden (21%) en ondervertegenwoordigd bij de hogeropgeleiden (46%). Terughoudendheid bij beide doelen (18% van de bevolking) is impopulair bij de kiezers van CU/SGP (7%) en populair bij die van D66/GroenLinks (28%). Terughoudendheid bij de vrijheid en beduchtheid voor kwetsen is de combinatie van 30% van de bevolking, maar bij CU/SGP-kiezers is dat 45% en bij PVV-kiezers 7%. Van de laatstgenoemden combineert 48% steun voor krachtiger bescherming van de vrijheid van meningsuiting met het niet beschermen tegen gekwetste gevoelens. Het is een combinatie die we bij slechts 18% van de hele bevolking en bij 9% van de kerkgangers en CU/SGP-kiezers tegenkomen.

Vrijheid van meningsuiting is al langer geen links issue meer

We begonnen deze paragraaf met ontwikkelingen op de lange termijn en sluiten daarmee ook af. Is de verschuiving van de vrijheid van meningsuiting van een links-liberaal doel naar het doel om de nationale identiteit te beschermen (tegen moslims en multiculturalisten) van recente aard of al langer gaande? Met de beschikbare data kunnen we de positionering van deze vrijheid nagaan in relatie tot de zelfpositionering van mensen in het politieke spectrum van links en rechts. Dat gebeurt in figuur 2.2. We zien dat de vrijheid te zeggen wat men wil in 1970 veel populairder was bij links (85%) dan bij rechts (43%). Daarna wordt het verschil kleiner en begin 2009 onderscheiden links en rechts zich niet meer van elkaar. Voor een kortere termijn (1992-2011) zien we dat het

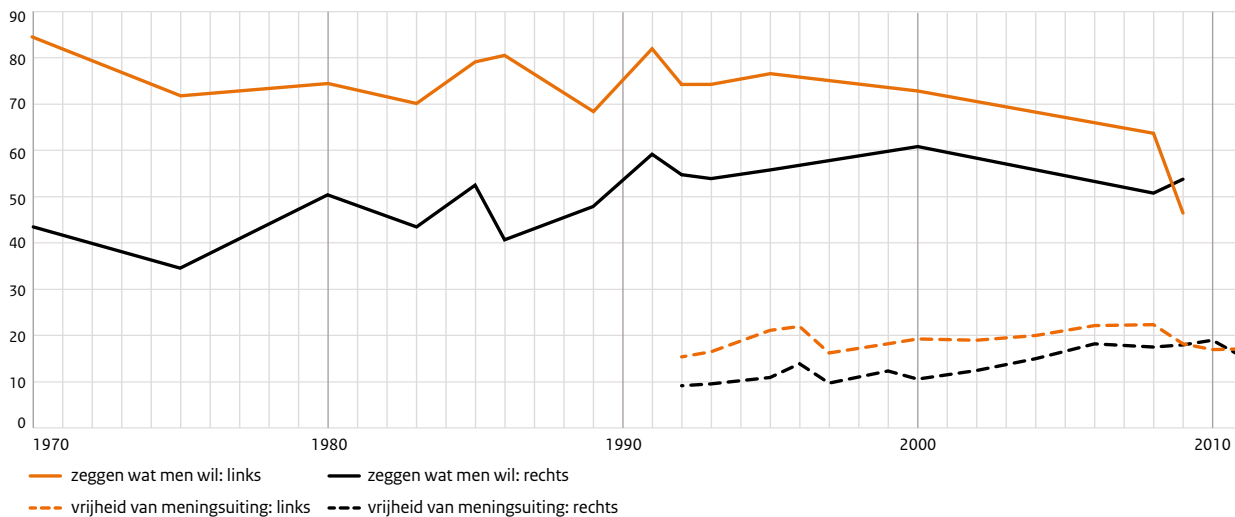
Tabel 2.3 Combinaties van opvattingen over vrijheid van meningsuiting,^a bevolking van 18+, 2014 (in procenten)

vrijheid van meningsuiting krachtiger beschermen (religieuze) gevoelens niet kwetsen	eens eens	niet eens niet eens	niet eens eens	eens niet eens
allen	33	18	30	18
lageropgeleid	46	14	21	19
hogeropgeleid	21	23	38	18
gaat maandelijks of vaker naar de kerk	39	11	41	9
stemt in met 'Nederland zou een prettiger land zijn als er minder immigranten zouden wonen.'	38	17	18	27
Telegraaf	37	16	23	24
NRC (Next), vk en Trouw	22	22	39	17
Hart van Nederland	44	13	25	18
PowNews	28	17	24	32
CU/SGP	33	7	45	9
D66/GL	27	28	36	10
PVV	29	17	7	48

a Onderscheiden is of men het met de stellingen (zeer) eens is of niet (d.w.z. oneens, neutraal of geen oordeel).

Bron: COB 2014/2-4

Figuur 2.2 Nettosteun voor de vrijheid om te zeggen wat men wil en prioriteit voor de bescherming van de vrijheid van meningsuiting, bevolking van 18+ (in verschillcores)^a

a Nettosteun voor 'In het openbaar zeggen wat men wil' (zie figuur 2.1) en prioritering van het 'beschermen van de vrijheid van meningsuiting' als één van zestien beleidsdoelstellingen, geplaatst op een schaal van -50 (laagste prioriteit) tot +50 (hoogste prioriteit).

Bron: Progressiviteit en conservatisme 1970, Culturele veranderingen in Nederland 1975-2010/11

beschermen van de vrijheid van meningsuiting als beleidsprioriteit ook eerst een hogere prioriteit voor links is, maar in de meest recente onderzoeksjaren gelijk is voor links en rechts.

De politieke achtergrond voor de steun voor de vrijheid van meningsuiting is dus niet pas veranderd sinds LPF en PVV het onderwerp 'framen' in relatie tot immigratie en integratie. Of onvrede over die onderwerpen al langer bij burgers van invloed is op hun opvattingen over de vrijheid van meningsuiting is een vraag die meer onderzoek vergt dan we voor dit kwartaalbericht kunnen doen. Of de betekenis van de vrijheid van meningsuiting echt is veranderd, blijft overigens een kwestie van perspectief. Het doel was links en is dat nu niet meer, maar een constante betekenis zou kunnen zijn dat het een doel is dat wordt benadrukt door wie zich afzet tegen de veronderstelde elite-opvatting en politieke correctheid van het moment.

2.2 Aandacht voor het lokale, nationale en internationale

Het COB is sterk gericht op de Nederlandse samenleving en de nationale politiek. Elk kwartaal laten we zien wat er leeft onder de Nederlandse bevolking als geheel. Maar uiteraard speelt er ook van alles op lokaal en internationaal niveau. Bovendien worden deze niveaus vanwege decentralisaties enerzijds en Europeanisering anderzijds – samen soms 'glocalisering' genoemd⁶ – in de toekomst mogelijk steeds belangrijker. Vorig jaar (COB 2013|4: 22-26) hebben we de gemeentepolitiek nader bekeken.

6 E. Swyngedouw, Globalisation or 'Glocalisation'? Networks, territories and rescaling, *Cambridge Review of International Affairs* 17 (2010)/1: 25-48.

Toen bleek dat, in vergelijking met ‘Den Haag’ en ‘Europa’ het gemeentebestuur hoge rapportcijfers kreeg. Ook ervaart men weinig afstand tot een gemeenteraadslid in vergelijking met een Kamerlid. Anderzijds hebben Nederlanders vergeleken met inwoners van andere Europese landen opvallend weinig belangstelling voor de lokale politiek.

Dit kwartaal diepen we de interesse in en tevredenheid met de lokale en Europese politiek wat verder uit. Hoe intensief volgt men de lokale en Europese politiek? Praat men er vaak over met familie en vrienden? En zijn mensen die het nieuws goed volgen of er vaak met anderen over praten meer of minder tevreden?

Lageropgeleiden volgen het lokale nieuws vaker, hogeropgeleiden het internationale nieuws

Het landelijke politieke nieuws wordt het vaakst gevolgd. Als we echter kijken wie welk soort nieuws intensief of op hoofdlijnen volgt, zien we een aantal interessante verschillen. Zo volgen mannen in het algemeen het nieuws beter dan vrouwen. Zoals te verwachten valt, zijn mensen in niet- of weinig stedelijke gebieden vaker in het lokale nieuws geïnteresseerd, terwijl inwoners van stedelijke gebieden eerder het Europese en internationale nieuws volgen. Het meest opvallend is het verschil in opleidingsniveau. Terwijl lager- en middelbaar opgeleiden het lokale nieuws vaker op de voet volgen, zijn hogeropgeleiden juist veel meer in het internationale en Europese nieuws geïnteresseerd.

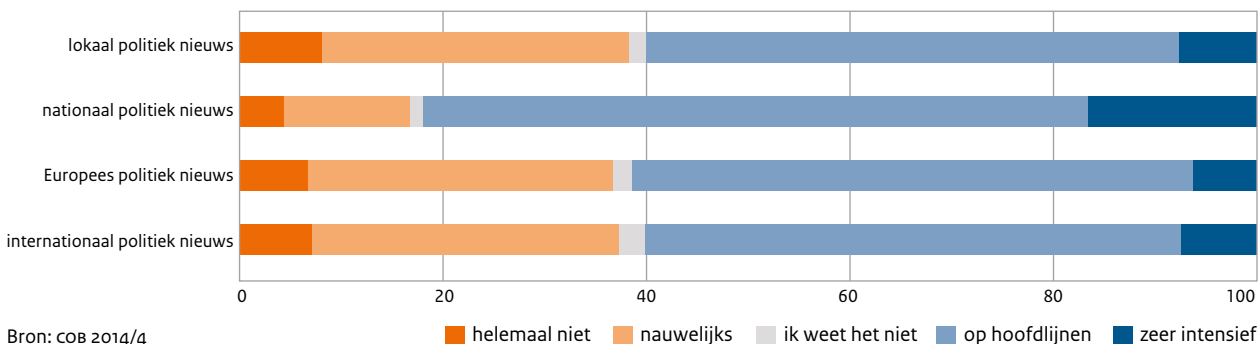
Overigens geven steeds verreweg de meeste mensen te kennen dat ze het nieuws ‘op hoofdlijnen’ volgen; bij het landelijke politieke nieuws bijna vier keer zo veel als ‘intensief’ (figuur 2.3).

Tabel 2.4 Volgt ‘zeer intensief’ of ‘op hoofdlijnen’ het nieuws op verschillende niveaus, bevolking van 18+, 2014/4 (in procenten)

	lokaal politiek nieuws	landelijk politiek nieuws	nieuws over Europese politiek	ander internationaal politiek nieuws
allen	60	82	62	60
man	64	86	66	66
vrouw	57	79	57	54
18-34 jaar	39	80	62	58
35-54 jaar	64	84	60	64
≥ 55 jaar	72	82	63	58
lageropgeleid	62	71	49	43
middengroep	62	84	60	58
hogeropgeleid	55	90	73	77
niet- of weinig stedelijk	65	82	57	54
matig stedelijk	60	77	62	60
(zeer) sterk stedelijk	56	84	65	66

Bron: COB 2014/4

Figuur 2.3 Intensiteit waarmee men lokaal, nationaal, Europees en internationaal nieuws volgt, bevolking van 18+, 2014/4 (in procenten)

Hoewel Nederlanders het landelijke nieuws aanzienlijk nauwgezetter volgen dan het lokale en internationale nieuws, praten ze met familie of vrienden niet of nauwelijks vaker over nationale kwesties dan over lokale (zie tabel 2.5). In het algemeen praten mannen wat vaker met familie of vrienden over het lokale of (inter)nationale nieuws. We zien dat inwoners van zeer sterk stedelijke gebieden vaker over (inter)nationale kwesties praten, terwijl inwoners van weinig of niet-stedelijke gebieden eerder over lokale zaken een boom opzetten.

Praten en lezen zijn op alle niveaus – lokaal, nationaal en internationaal – steeds zeer sterk gecorreleerd. Zo praten Nederlanders die het lokale nieuws helemaal niet volgen slechts in 7% van de gevallen vaak met vrienden of familie over lokale kwesties. Van de inwoners die daarentegen het lokale politieke nieuws zeer intensief volgen praat maar liefst 64% hierover vaak met familie of vrienden.

Tabel 2.5 Praat vaak met vrienden of familie over lokale, nationale of internationale aangelegenheden, bevolking van 18+, 2014/4 (in procenten)

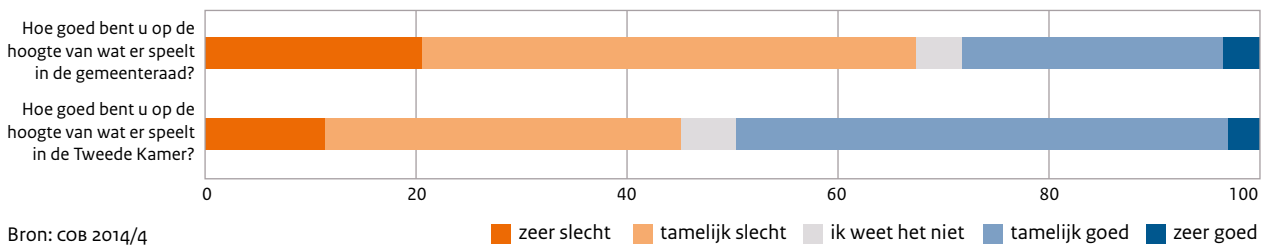
	lokale	nationale	internationale
allen	29	32	25
man	33	35	28
vrouw	25	29	22
18-34 jaar	31	34	26
35-54 jaar	29	33	29
≥ 55 jaar	28	29	20
lageropgeleid	22	20	12
middelbaar opgeleid	34	32	25
hogeropgeleid	31	45	38
niet- of weinig stedelijk	37	30	21
matig stedelijk	22	29	24
(zeer) sterk stedelijk	25	35	29

Bron: COB 2014/4

Gemeente: minder op de hoogte, maar meer vertrouwen

Het landelijke politieke nieuws wordt het meest gevolgd en men praat er ook het vaakst over. Het is dus niet verbazingwekkend dat aanzienlijk meer Nederlanders tamelijk of zeer slecht op de hoogte zijn van wat zich afspeelt in de gemeenteraad dan in de Tweede Kamer.

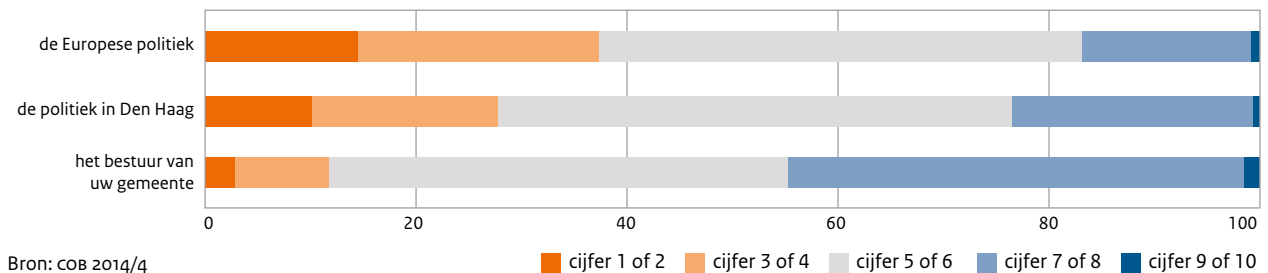
Figuur 2.5 Kennis over wat er speelt in de gemeenteraad en de Tweede Kamer, bevolking van 18+, 2014/4 (in procenten)

Bron: COB 2014/4

Hoe tevreden is men over de drie politieke niveaus, gemeente, rijk en Europa? En is er een verband tussen de interesse voor een politiek niveau en de tevredenheid daarover?

Figuur 2.6 Rapportcijfers voor het gemeentebestuur en de landelijke en Europese politiek, bevolking van 18+, 2014 (in procenten)

Bron: COB 2014/4

Net als vorig jaar (COB 2013|4: 23) blijkt ook dit kwartaal weer dat Nederlanders meer tevreden zijn naarmate het bestuur dichterbij hen staat. Terwijl de Europese politiek gemiddeld een 4,8 als rapportcijfer krijgt, ontvangt de Haagse politiek een 5,2 en het gemeentebestuur gemiddeld een 6,1. Opvallend is dat het aantal respondenten dat geen rapportcijfer kan geven voor zowel de Europese als lokale politiek bijna twee keer zo groot is als voor de landelijke politiek. We zien dus dat de Europese en lokale politiek relatief onbekend zijn, maar alleen voor de Europese politiek betekent onbekend ook onbemind: 12% geeft het bestuur van hun gemeente een 4 of lager, het percentage dat de Europese politiek zo'n ruime onvoldoende geeft is ruim drie keer zo groot.

Praten over politiek: vaker ontevreden; lezen over politiek:
vaker tevreden

Is er een verband tussen praten over of volgen van het lokale, landelijke of Europese (politieke) nieuws en de tevredenheid die men heeft over deze politieke niveaus? In tabel 2.6 staan de effecten weergegeven.

Tabel 2.6 Achtergronden van tevredenheid met politiek en bestuur, bevolking van 18+, 2014/4 (ongestandaardiseerde regressiecoëfficiënten)

	gemeentebestuur	politiek in Den Haag	Europese politiek
vrouw i.p.v. man	0,2 *	0,3 **	0,6 ***
18-34 jaar i.p.v. 35-54 jaar	0,2	0,1	0,5 **
≥ 55 jaar i.p.v. 35-54 jaar	0,1	-0	0
lageropgeleid i.p.v. middelbaar opgeleid	-0,4 **	-0,5 **	-0,3
hogeropgeleid i.p.v. middelbaar opgeleid	0,2	0,5 ***	0,5 ***
niet- of weinig stedelijk i.p.v. matig stedelijk	0,2	0,1	0
(zeer) sterk stedelijk i.p.v. matig stedelijk	0,1	-0	-0
praat vaak met vrienden of familie over desbetreffend bestuursniveau	-0,4 **	-0,3 **	-0,6 ***
volgt het politieke nieuws over het desbetreffend bestuursniveau intensief of op hoofdlijnen	0,2 *	0,4 *	0,5 ***

Significantie: * < 0,05, ** < 0,01 en *** < 0,001

Bron: COB 2014/4

Vrouwen zijn meer tevreden dan mannen: ze geven de Europese politiek gemiddeld een half punt hoger rapportcijfer. Jongeren zijn meer tevreden met de Europese politiek dan mensen van middelbare leeftijd. Lageropgeleiden zijn over het algemeen minder tevreden en het verschil in tevredenheid is het grootst voor de landelijke politiek, gevolgd door de Europese politiek. Inwoners van niet- of weinig stedelijke gebieden verschillen niet in tevredenheid met hun gemeentebestuur. Opvallend is dat mensen die vaak praten over kwesties op lokaal, nationaal of internationaal niveau minder tevreden zijn over respectievelijk hun gemeentebestuur, de politiek in Den Haag of de Europese politiek. Voor het volgen van het politieke nieuws zien we daarentegen een omgekeerd effect. Intensief of op hoofdlijnen het lokale, nationale of Europese politieke nieuws volgen gaat juist gepaard met meer tevredenheid over het bestuur op de respectievelijke niveaus. Overigens is er een sterke positieve correlatie tussen praten en lezen. Van de mensen die het landelijk politiek nieuws helemaal niet volgen, praat bijvoorbeeld slechts 8% vaak met familie en vrienden over nationale kwesties; van de mensen die het landelijke politieke nieuws zeer intensief volgen is dat 66%.

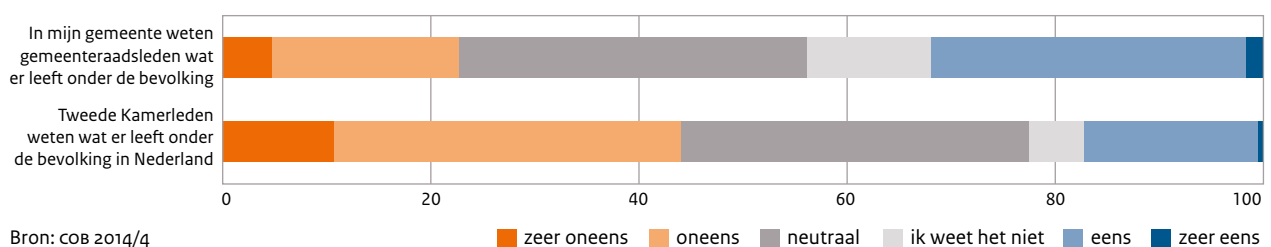
Een andere conclusie uit tabel 2.6 is dat, uitgesplitst naar achtergrondkenmerken, de verschillen in waardering van een politiek niveau wat lijken toe te nemen met de schaal van dat politieke niveau.

Wat betekent dit? Het (passief) politieke nieuws volgen hangt samen met meer tevredenheid over die politiek terwijl het (actief) praten over

de politiek juist samengaat met meer ontevredenheid. Wat precies oorzaak en gevolg is, is moeilijk te zeggen. Misschien dat het praten over politiek mensen negatief stemt – in groepsgesprekken zien we ook vaak dat na een tijdje negatieve sentimenten gaan overheersen – maar het kan ook zijn dat ontevreden mensen meer behoefte hebben hier met anderen over te praten.

We hebben zojuist gekeken naar de tevredenheid in het algemeen op drie politieke niveaus. Maar hoe tevreden is men als we vragen naar de kwaliteit van de binding van gemeenteraadsleden en Kamerleden met de bevolking die ze vertegenwoordigen?

Figuur 2.7 Binding van raadsleden met de bevolking, bevolking van 18+, 2014/4 (in procenten)

Bron: COB 2014/4

Uit figuur 2.7 blijkt dat Nederlanders van de Tweede Kamerleden bijna twee keer zo vaak (44%) vinden dat ze niet weten wat er leeft onder de bevolking dan van hun gemeenteraadsleden (23%). Anderzijds is de categorie 'ik weet het niet' twee keer zo groot bij gemeenteraadsleden als bij Kamerleden. We zien dus weer dat gemeenteraadsleden weliswaar minder bekend zijn, maar dat hun functioneren toch beter wordt gewaardeerd dan dat van Kamerleden: onbekend maakt niet altijd onbemind.

Kader 2.1 Nieuws over, kennis van en tevredenheid met de lokale en nationale politiek

Zijn mensen die goed het (politieke) nieuws volgen en vaak met anderen praten over lokale of nationale kwesties beter op de hoogte van wat er speelt in de Tweede Kamer en in de gemeenteraad? Inderdaad. Van diegenen die het landelijk nieuws goed volgen zegt 59% tamelijk of zeer goed op de hoogte te zijn van wat er in de Tweede Kamer speelt; van de mensen die het landelijk nieuws niet zo goed volgen is dat slechts 9%. Voor de gemeenteraad en het lokale nieuws zijn deze percentages respectievelijk 43% en 7%.

We zien ook een verband tussen lokale of nationale kwesties met anderen bespreken en weten wat er speelt in respectievelijk de gemeenteraad en de Tweede Kamer. Mensen die vaak praten over lokale kwesties zijn bijna twee keer zo vaak goed op de hoogte van wat er in de gemeenteraad speelt (22% versus 44%).

Een derde sterk verband is er tussen kennis van en tevredenheid over de politiek. Van de mensen die goed op de hoogte zeggen te zijn van wat er in de gemeenteraad speelt, vindt ruim de helft (52%) dat gemeenteraadsleden weten wat er leeft onder de bevolking. Van de mensen die niet goed op de hoogte zijn is dit 25%. Voor de Tweede Kamer en Kamerleden is dit respectievelijk 25% versus 10%.

2.3 Nederland en de wereld

In het tweede kwartaal van 2011 en eind 2012 bekeken we de publieke opinie over de rol van Nederland in de wereld. Burgers bleken zich er toen zeer van bewust dat Nederland afhankelijk is van het buitenland, maar in het algemeen was de teneur wel dat de Nederlandse regering zich soms te veel met het buitenland bezighoudt en te weinig met problemen in Nederland. De economische crisis versterkte dit gevoel nog eens. Hoe staat het twee jaar later met onze blik op 'Nederland in de wereld' – na de internationale onrust van de afgelopen maanden en de afgenomen zorgen over de economie?

ISIS meest in het oog springende internationale onderwerp

In figuur 2.3 zagen we al dat Europees en internationaal nieuws veel minder vaak intensief wordt gevolgd dan nationaal of lokaal nieuws. 8% zegt internationaal nieuws intensief te volgen, 53% doet dit op hoofdlijnen. Uit eerdere kwartaalberichten weten we dat vooral de interesse in internationaal *politiek* of *economisch* nieuws gering is; internationaal nieuws over natuurrampen en conflicten kan op veel meer interesse rekenen (COB 2011|2: 24-25).

Internationale kwesties staan doorgaans niet hoog op de maatschappelijke probleemagenda (zie hoofdstuk 1), maar dat zal ook te maken hebben met de sterke gerichtheid van die vraag op problemen in Nederland. Als we mensen een lijst met nationale én internationale problemen voorleggen en vragen welke ze belangrijk vinden, komen de bestrijding van oorlog, terrorisme en honger in de wereld meestal wel in de top tien, zij het onder de nationale problemen (COB 2012|4: 11). Dit kwartaal zien we overigens dat de zorgen over internationale kwesties wel iets toenemen: 11% noemt ze nu spontaan. De zorgen hebben vooral betrekking op de Europese Unie, de Nederlandse steun aan het buitenland en de opkomst van ISIS.

Dat ISIS de gemoederen bezighoudt, zien we ook in figuur 2.8 waarin staat weergegeven over welke internationale aangelegenheden mensen zoal praten (als men dat al doet). ISIS wordt dan verreweg het meest genoemd.⁷ Andere gespreksonderwerpen zijn oorlog(en) of oorlogsdreiging, het conflict tussen Oekraïne en Rusland, de Europese Unie, de situatie in het Midden-Oosten, ebola en de economie.

In de groepsgesprekken is gevraagd of men zich zorgen maakt over de internationale situatie. De deelnemers zeggen niet echt bang te zijn, maar wel somber over de internationale ontwikkelingen. Ook in de gesprekken denkt men dan vooral aan ISIS en extremisten binnen de islam, en de gevolgen voor Nederland:

A: "Ik ben bang dat het helemaal uit de hand gaat lopen. Als Nederland z'n deelname gaat leveren, ben je al zo betrokken. In Nederland heb je ook aanhangers en dat kan hier ook volledig misgaan; de bestrijding tegen is. Ik maak me daar wel zorgen over." (Amsterdam, groep jongeren)

7 IS/ISIS wordt met 60 keer het vaakst genoemd, oorlog en oorlogen komen samen 32 keer voor, Oekraïne 21 keer.

Figuur 2.8 Wordcloud van ‘internationale aangelegenheden’ waar men in de eigen omgeving over spreekt, 2014/4 (op alfabetische volgorde)^a

a Deze vraag is aan een vierde van de internetrespondenten voorgelegd en dan alleen aan diegenen die soms of vaak over internationale aangelegenheden praten. 158 respondenten kregen de vraag voorgelegd en vulden hem in. In tabel 2.5 zagen we dat vooral hogeropgeleiden vaker over internationale aangelegenheden praten.

b Zowel de term ‘isis’ als ‘is’ wordt gebruikt; in de cloud is is vervangen door isis.

Bron: COB 2014/4

A: “Het is wachten tot de gevolgen komen.” (Amsterdam, groep jongeren)

B: “Dat er nu mensen heen gaan van hier, dat is wat we merken.”

C: “De kans is er altijd.”

D: “Het is niet voor niets dat mensen niet meer in openbaarheid mogen. Dat is te gek voor woorden.”⁸

“Het gaat bij is niet om een land maar om een denkwijze. Het is grenzeloos en ongrijpbaar. Het is spannend omdat je niet weet hoe je het moet aanpakken.” (Hoogkarspel, groep jongeren)

“Het houdt me wel bezig. Waarschijnlijk hebben ze chemische wapens. Je moet ze echt heel hard bestrijden, want het is ontzettend link.”

(Hoogkarspel, groep ouderen)

8 Eind september 2014 verscheen in de media het bericht dat militairen niet in uniform met de trein mochten reizen, vanwege dreigementen als gevolg van Nederlandse inzet van F-16’s in Irak.

Ook in de enquête zien we dat de opkomst van ISIS wordt gekoppeld aan de situatie in Nederland. Zo maakt men zich zorgen over Nederlandse jihadstrijders die terugkomen uit Syrië.

Toegenomen steun voor deelname aan missies

In hoofdstuk 1 zagen we dat er dit kwartaal duidelijk meer steun is om geld uit te geven aan militaire missies. In het tweede kwartaal vond 56% dat de regering minder geld moest uitgeven aan missies en wilde 9% er meer geld aan uitgeven; in het vierde kwartaal vindt nog maar 34% dat er minder geld naar toe moet en wil 19% juist meer. Een flinke stijging, al blijft het saldo negatief (zie ook tabel 1.1).⁹

Ook in tabel 2.7 zien we dat de steun om deel te nemen aan militaire missies sterk is toegenomen: 48% nu tegen 30% twee jaar geleden. In de groeps gesprekken wordt duidelijk dat we die stijging moeten toeschrijven aan de opkomst van ISIS. Er is wel enige steun voor optreden tegen IS, maar men is ook beducht voor het effect van deelname aan zo'n missie voor de veiligheid in Nederland.

A: "We moeten niks en we moeten het per keer bekijken. In het geval van IS ben ik het er helemaal mee eens dat we meedoen. Dat is iets wat heel dreigend is. Maar als het om een dictator gaat die afgezet moet worden, moeten we daar over nadenken. (Hoogkarspel, groep ouderen)

B: "Inderdaad. Mali bijvoorbeeld. Waarom moeten wij dat doen?"

X: "Het hangt van de missie af. Een land binnenvallen en dan de dictator verdrijven en alle ellende die daaruit voortkomt. Absoluut niet. Maar zoals de dreiging van IS: daar moeten we wel ingrijpen." (Amsterdam, groep jongeren)

Tabel 2.7 **Opvattingen over militaire missies en het buitenland, bevolking van 18+, 2011-2014 (in procenten)^a**

	2011/2	2012/4	2014/4
'Nederland moet deelnemen aan militaire missies als de internationale gemeenschap daar om vraagt.'			
• (zeer) oneens	30	36	18
• (zeer) eens	37	30	48
'De Nederlandse regering moet zich minder richten op het buitenland en meer op de problemen in het eigen land.'			
• (zeer) oneens	9	10	15
• (zeer) eens	64	70	61

a Significante afwijkingen van de vorige meting zijn in oranje gedrukt.

Bron: COB 2011/2 - 2014/4

Men vindt dat deelname aan militaire missies verbonden moet zijn aan strikte voorwaarden, dat bij elke missie een nieuwe afweging gemaakt moet worden en dat de Nederlandse inzet proportioneel moet zijn (vgl. ook COB 2011|2: 33).

9 Niet alle internationale onderwerpen kunnen op meer steun rekenen: ontwikkelingssamenwerking blijft een terrein waarop men toch vooral wil bezuinigen (zie figuur 1.6).

Vrijheid van meningsuiting, lokale kwesties en internationale politiek

A: "Stel dat wij zo'n situatie hebben, dan wil je ook dat mensen ons komen helpen. We moeten kijken naar de veiligheid van de militairen en waarom je in zo'n missie springt." (Hoogkarspel, groep jongeren)

B: "Het is verschillend per situatie. Maar we kunnen ook niet onze ogen dichtdoen omdat het heel ver weg is."

C: "Je stuurt onschuldige mensen naar een oorlog waar je niet veel mee te maken hebt. Binnen Nederland zijn er genoeg problemen."

X: "Ik ben neutraal. Eerst moet worden afgewogen welke risico's er worden genomen als klein land. Prima als ze meedoen, maar eerst risico afwegen. Dat je tegen je militairen zegt: niet meer in kledij in de trein zitten omdat je deelneemt aan een missie, dan denk ik..." (Amsterdam, groep ouderen)

Meerderheid blijft van mening dat regering zich minder op buitenland moet richten

In eerdere kwartaalberichten bleek dat Nederlanders zich erg bewust zijn van de economische afhankelijkheid van Nederland (COB 2011|2: 25). Sinds de vliegcrash met de MH17 en de opkomst van ISIS lijkt meer dan voorheen duidelijk dat ook de veiligheid van Nederland niet losstaat van de internationale politieke situatie. Dat Nederland zich niet kan afsluiten voor de rest van de wereld staat voor de meeste mensen wel vast. Toch vindt de meerderheid (61%) nog steeds dat de gerichtheid op het buitenland wel wat minder kan. Dat is minder dan twee jaar geleden, toen de economische crisis urgenter was (70%), maar het blijft een ruimte meerderheid.

Zowel in de enquête als in de focusgroepen is de overheersende mening dat de regering minder geld moet uitgeven aan ontwikkelings-samenwerking of aan de Europese Unie en eerst de problemen in eigen land moet aanpakken, zoals armoede, de noodzaak van voedselbanken, bezuinigingen in de zorg en de pensioenen.

A: "Bijvoorbeeld hoeveel geld is er naar Griekenland gegaan? Dat moest ook wel, maar er werd maar gepompt en gepompt; ze hebben het toch zelf gedaan." (Amsterdam, groep ouderen)

B: "Vind ik ook!"

A: "Gaan ze daar wel met hun 55e met pensioen."

C: "En moeten wij beknibben."

D: "Ik heb gewerkt in Griekeland; zij besodemieteren de boel want ze denken 'we zitten bij de EU', dat is echt waar. Daar is nooit aandacht aan geschonken. Er had eerder ingegrepen moeten worden; als je je niet aan de regels houdt."

X: "Ik vind 'm lastig. Want eigenlijk ben ik ook oneens; ook weer die politiek. Zij doen het zo laten overkomen alsof we zonder Europa het niet redden. Ook naar Griekenland; als we het niet doen 'dan wordt het echt heel erg'. Ik vraag me af in hoeverre we echt zelfstandig zijn, volgens mij wordt dat steeds minder. Ik denk niet dat we echt een keuze hebben." (Amsterdam, groep jongeren)

Y: "We zijn één groot exportland; wat moeten we zonder."

Z: "Ik heb het gevoel dat heel vaak Europa voor Nederland gaat."

10 Zie ook het achterin vermelde focus-groeprapport van Veldkamp, beschikbaar via www.scp.nl.

eu: steun voor lidmaatschap, maar regering draagt te veel macht over

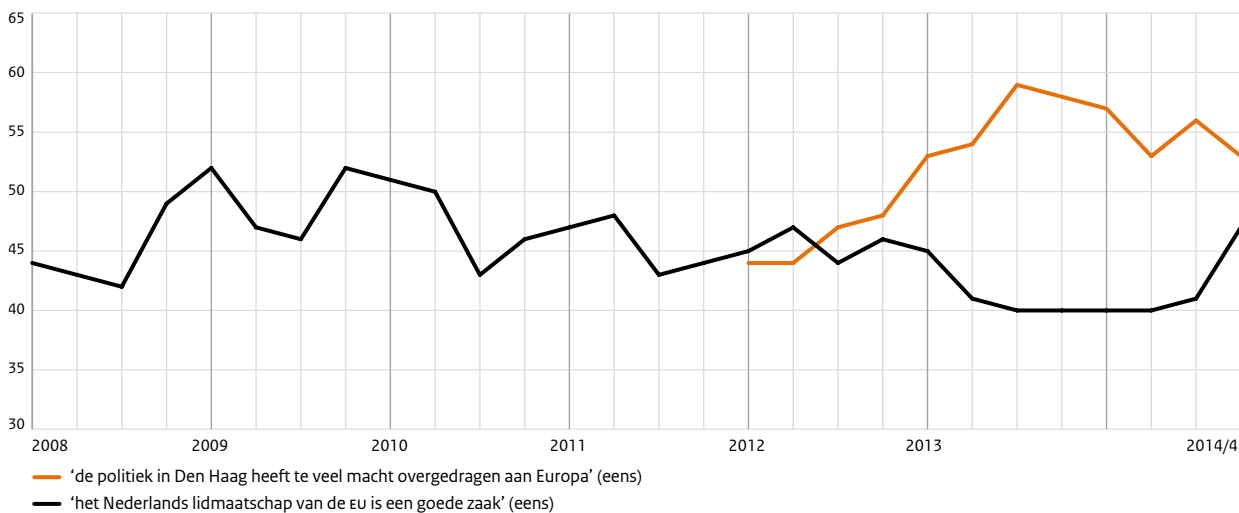
Het sentiment dat de regering zich minder op Nederland moet richten, lijkt sterk verband te houden met opvattingen over de Europese Unie.¹⁰ De relatie tussen Nederland en de eu komt ook vaak spontaan aan bod in de open antwoorden van de enquête en dan vooral in negatieve zin. Ook dit kwartaal zien we echter dat er meer voorstanders zijn van het Nederlandse lidmaatschap van de eu dan tegenstanders (47% versus 20%; 33% neutraal of weet niet). Ook steeg de steun voor het eu-lidmaatschap van 41% naar 47%. Die stijging is verwonderlijk, zeker gezien de ophef over de Europese naheffing,¹¹ maar die ophef ontstond toen het grootste gedeelte van het veldwerk voor dit kwartaal al was afgerond. Ondanks de steun voor het lidmaatschap zijn veel Nederlanders kritisch over de eu. Dat zien we niet alleen in open antwoorden, maar ook in figuur 2.9 waarin blijkt dat 53% van de Nederlanders vindt dat Den Haag te veel macht heeft overgedragen aan Brussel. Dat aandeel ligt minder hoog dan medio 2013 (toen vond 59% dat), maar het blijft een breed gedeeld sentiment.

“Alles waar we zo goed in waren is niets van over. Geld wordt besteed aan zaken die helemaal niets met Nederland te maken hebben. We laten ons veel te veel leiden door Brussel, dat kost handenvol geld. Om nog maar te zwijgen van al die ministers die daar rondlopen.”

(man, 54 jaar, middelbaar opgeleid)

“Te veel invloed eu en te weinig Nederlandse politiek.” (man, 49 jaar, hogeropgeleid)

Figuur 2.9 **Opvattingen over de Europese Unie, bevolking van 18+, 2008-2014/4 (in procenten)**

Bron: COB 2008 - 2014/4

11 Eind oktober werd bekend dat Nederland 642 miljoen euro extra moet afdragen aan Brussel als gevolg van een nieuwe rekenmethode van de Europese Commissie.

3 Decentralisaties in het sociale domein

Kernpunten

- Bijna vier op de vijf mensen hebben gehoord over de overheveling van taken van rijk naar gemeenten. Twee op de vijf mensen zeggen privé of in het werk te maken te hebben met de Wet maatschappelijke ondersteuning (Wmo), de Jeugdwet of de Participatiewet. Maar voor veel mensen is onduidelijk wat ze ervan moeten verwachten en wat de eventuele voordelen zijn.
- Over de decentralisaties en de toekomst van de zorg in het algemeen heerst ongerustheid. De reacties op de decentralisaties zijn vaker negatief dan positief: 47% verwacht dat de nadelen groter zullen zijn dan de voordelen; 13% ziet meer voordelen en 22% weet het niet. Mensen die ermee te maken hebben zijn negatiever over de overheveling van taken naar gemeenten dan mensen die het niet aangaat.
- Meest genoemde positieve punten: gemeenten staan dicht bij de mensen dan het rijk, gemeenten kunnen beter rekening houden met de lokale situatie en de lijnen zijn korter en directer. Meest gehoorde negatieve punten: de achterliggende bezuiniging, twijfel over deskundigheid van de gemeenten en mogelijke verschillen tussen gemeenten.
- Burgers vinden verschillen tussen gemeenten minder bezwaarlijk als aan randvoorwaarden zoals maatwerk en keuzevrijheid wordt voldaan.

Vanaf 2015 krijgen gemeenten taken op het gebied van ondersteuning van mensen met beperkingen en ouderen (Wmo), de jeugdzorg (Jeugdwet) en begeleiding naar werk (Participatiewet). Een deel van deze taken hadden de gemeenten al, een deel nemen zij over van de landelijke overheid. Naar deze overheveling van taken wordt ook wel verwezen als ‘de drie decentralisaties’ in het sociale domein. Een van de achterliggende gedachten is dat gemeenten het dichtst bij de inwoners staan en de ondersteuning effectiever, met minder bureaucratie en goedkoper kunnen leveren, zo meldt de website van de rijksoverheid.¹ Maar hoe denken burgers hierover?²

3.1 Weinig mee van doen, maar wel bezorgd

Bijna vier op de vijf mensen (79%) hebben van de aankomende decentralisaties gehoord. Onder hen zijn vaker hogeropgeleiden, mensen met een bovenmodaal gezinsinkomen en 35-plussers. Hebben de mensen hier ook iets mee te maken, privé of beroepshalve? Een ruime meerderheid van de Nederlandse bevolking niet (tabel 3.1). Met de Wmo hebben nog de meeste mensen direct of indirect te maken, maar nog steeds niet meer dan een op de drie. Mensen tussen 35 en 54 jaar hebben vaker met minstens een van de wetten te maken dan jonge volwassenen (18-34 jaar) of senioren (55-plussers): 46% versus respectievelijk 33% en 38% (niet in tabel). In totaal heeft 41% van de bevolking op een of andere manier – zelf, via familie of vrienden of in het werk – te maken met minimaal een van de decentralisaties. Met andere woorden, bijna vier op de vijf mensen hebben ervan gehoord, maar slechts twee op de vijf zijn er bij betrokken.

De burgers zijn bezorgd over de decentralisaties. De reacties, zowel in de enquête als in de groeps gesprekken, zijn vaker negatief dan positief. In de enquête noemt iets minder dan een derde geen enkel positief punt,

1 Zie www.rijksoverheid.nl/onderwerpen/gemeenten/decentralisatie-van-overheidstaken-naar-gemeenten.

2 De groeps gesprekken en een groot deel van de enquête voor het cob vonden plaats vóór de start van een voorlichtingscampagne van de overheid over de veranderingen in de zorg, waaronder de Wmo en de Jeugdwet.

Tabel 3.1 Privé of in werk te maken met decentralisaties, bevolking van 18+, 2014/4 (in procenten)

	zelf of in mijn huishouden	in mijn familie of vriendenkring	in mijn werk	niet	ik weet het niet
de Wmo (hulp aan mensen met een fysieke of verstandelijke beperking)	11	14	10	63	5
de Jeugdwet (jeugdzorg)	3	5	6	80	7
de Participatiewet (begeleiding naar werk)	5	5	6	77	8

Bron: COB 2014/4

terwijl vrijwel iedereen iets negatiefs te melden heeft. Een enkeling is duidelijk voorstander:

“Goede zaak. Komt dichterbij de inwoner. Te vaak denkt men dat de overheid betaalt; betekent dat wij, inwoners niets hoeven bij te dragen. Nu duidelijke keuze: wil ik busje voor de ouderen of zwembad voor de kinderen? Tijd van Den Haag de schuld geven is hopelijk voorbij.” (man, 59 jaar)

Tegenstanders zijn vaak zeer uitgesproken:

“Gewoon een waardeloos en bijzonder slecht plan. Absoluut niet doordacht.” (man, 53 jaar)

Veel mensen zijn afwachtend of houden een slag om de arm:

“Afwachten wat er gaat gebeuren.” (man, 76 jaar)

“Het is moeilijk om hier nu al iets over te zeggen, maar ik verwacht dat er grote problemen gaan ontstaan.” (vrouw, 64 jaar)

“Misschien gaat het er op vooruit.” (vrouw, 66 jaar)

Veel mensen vatten het thema breder op dan de strikte overheveling van taken van rijk naar gemeente. Ze reageren ook op de bijbehorende bezuinigingen, het grotere beroep op mensen uit de eigen sociale omgeving, het idee van langer thuis wonen en andere veranderingen in de zorg. Dat is niet zo verwonderlijk, want de overheid voert deze veranderingen gelijktijdig in. Opvallend is wel dat niet iedereen zich bewust is van het feit dat de gemeenten sommige besproken taken al uitvoerden.

In hoofdstuk 1 zagen we al dat de gezondheids- en ouderenzorg een van de belangrijkste thema's in de publieke opinie is. Opvattingen zijn grotendeels gebaseerd op perceptie en voorbeelden uit de eigen omgeving, zo valt uit de groepsgesprekken op te maken. Ook de media – vooral de televisie – beïnvloeden de opinie, en niet altijd negatief. Zo verwijst iemand naar een aflevering van het VPRO-programma Tegenlicht dat liet zien dat decentralisaties veel goeds kunnen brengen (Hoogkarspel, groep ouderen).³

Positief van de decentralisaties noemen mensen vaak dat gemeenten dichterbij de mensen staan dan het rijk, dat gemeenten beter rekening kunnen houden met de lokale situatie en dat de lijnen korter en directer zijn. Meest gehoorde negatieve punten zijn de achterliggende bezuiniging en het beeld dat de gemeenten onvoldoende kennis en deskundigheid hebben.

³ Zie het rapport van de focusgroepen in Hoogkarspel op www.scp.nl.

Positief: dichterbij, kortere lijnen en maatwerk

Circa een derde van de geënquêteerden vindt een positief punt dat 'het dichterbij is'. De meesten bedoelen hiermee dat gemeenten dichterbij de mensen, de burgers of de doelgroepen staan. Sommigen bedoelen dat de zorg dichterbij de mensen komt en een enkeling denkt letterlijk 'dichterbij huis':

"Gemeenten staan dichterbij de mensen en weten beter wat er nodig is."

(vrouw, 69 jaar)

"Zorg komt dichterbij de mensen te staan." (man, 82 jaar)

"Alles is eventueel dichterbij huis te regelen." (man, 43 jaar)

In het verlengde hiervan liggen reacties over kortere lijnen en directere hulp (genoemd door ruim 10%), het idee dat de gemeente de situatie beter kan beoordelen (5%) en de verwachtingen van meer persoonlijke hulp en maatwerk (9%) en van snellere hulp en minder bureaucratie (5%):

"De lijnen zijn mogelijk korter en de gemeente 'kent' zijn mensen.

Mogelijk kan hierdoor meer maatwerk worden gegeven." (vrouw, 41 jaar)

"Ik hoop dat hiermee een stuk bureaucratie verdwijnt en aanvragen eenvoudiger worden en sneller worden behandeld." (vrouw, 70 jaar)

Daarnaast verwacht bijna een op de zeven mensen dat gemeenten beter kunnen afstemmen op de lokale behoeften dan de landelijke overheid:

"Ik vind het goed dat bepaalde taken worden overgedragen, omdat soms een meer lokale kijk op kwesties nodig is." (man, 22 jaar)

"Gemeenten kunnen de kracht van hun regio benutten: wat in Rotterdam goed werkt, kan heel anders zijn dan in Urk of Groningen bijvoorbeeld." (vrouw, 53 jaar)

Negatief: minder geld en weinig vertrouwen in competentie gemeenten

De meest genoemde negatieve punten zijn verrat in het antwoord van een 46-jarige vrouw in de enquête:

"Het is alleen maar een verkapte bezuinigingsmaatregel. Op grote schaal bezuinigen. De gemeentes moeten het met veel minder geld doen. De gemeente beschikt niet over voldoende opgeleid personeel. De gemeente heeft ook te weinig kennis over de verschillende problematieken binnen de Wmo, Jeugdwet en Participatiewet. De voorbereiding is veel te kort. Het is gedoemd tot het ontstaan van problemen. Dit gaat veel wanorde veroorzaken, want niemand weet waar hij/zij aan toe is."

Het vaakst genoemd als negatief punt van de decentralisaties is de bijbehorende bezuiniging en het idee dat er minder of te weinig geld zal zijn voor de betreffende taken; ruim een derde van de mensen heeft het hierover. In het verlengde daarvan verwacht men dat de hulp minder gaat worden (7%), in kwaliteit of volume, en dat mensen buiten de boot gaan vallen of de zwakkeren de dupe zullen worden (9%).

"Het is niets anders dan een verkapte bezuiniging." (man, 43 jaar)

“Verandering in de zorg, andere hulpverleners, minder hulp, ontslagen zullen vallen.” (vrouw, 72 jaar)

“Gemeenten moeten keuzen maken. Wie garandeert dat er bij het maken van deze keuzen eerst naar de zwakkeren in de samenleving wordt gekeken?” (vrouw, 64 jaar)

Ook veelgehoord (circa een kwart) is dat gemeenten niet voldoende kennis, deskundigheid of capabele mensen in huis hebben. Bijna een op de vijf vindt dat de gemeenten er nog niet klaar voor zijn en 6% maakt zich zorgen om de snelheid waarmee alles moet gebeuren. Men heeft de indruk dat het allemaal onder te grote druk en te snel wordt doorgevoerd; een geleidelijke aanpak was beter geweest.

“De gemeente weet er te weinig van.” (man, 75 jaar)

“Ongeschoolde ambtenaren gaan nu bepalen welke zorg er nodig is.” (vrouw, 54 jaar)

“Veel te veel taken ineens bij gemeenten die er vaak niet op voorbereid zijn. Te weinig kennis.” (vrouw, 42 jaar)

“Dit gaat veel te snel en had gefaseerder moeten.” (man, 30 jaar)

Het nieuwe beleid zorgt dan ook voor onzekerheid, onduidelijkheid en onrust:

“Het geeft onrust en er liggen heel veel mensen wakker van de vraag: hoe moet het verder met de zorg van mijn ouder, ik kan niet meer doen maar ze vragen het wel. En aan de andere kant gaan er mensen hun baan verliezen.” (vrouw, 52 jaar)

“Ik weet nog niet hoe de zorgverlening dan verder gaat. Ik hoor alleen dat verzorgingshuizen gesloten worden.” (vrouw, 80 jaar)

“Het wordt een puinhoop!” (vrouw, 83 jaar)

Een relatief grote groep (16%) maakt zich druk om de verschillen die kunnen ontstaan tussen gemeenten:

“Waardeloos, is maar net in welke gemeente je woont.” (man, 49 jaar)

“Er ontstaat een verschil tussen gemeenten, in de ene krijg je wel iets, in de andere niet.” (vrouw, 43 jaar)

“Dus hoe goed of slecht je geholpen wordt is afhankelijk van de gemeente waarin je woont..., pure willekeur dus!” (vrouw, 57 jaar)

3.2 Opvattingen over specifieke aspecten

We hebben de opinie gevraagd over een aantal aspecten van de decentralisaties (tabel 3.2). Wat valt op?

Veel mensen nog geen mening

Een groot deel van de mensen, variërend van een derde tot twee derde en gemiddeld ongeveer de helft, kiest voor de categorie ‘neutraal’ of zegt het simpelweg niet te weten. Dus hoewel vrijwel iedereen een negatief of, minder, positief punt van de decentralisaties kan noemen, zijn niet alle mensen overtuigd van elk van die punten. Veel mensen weten het gewoon niet of zijn er niet echt mee bezig. Dit blijkt vooral als we

mensen vragen of ze denken dat hun gemeente genoeg deskundigen in huis heeft. Een kwart denkt van niet (tabel 3.2), maar bijna vier op de tien mensen weten het niet en een kwart heeft geen mening. Slechts 11% denkt dat de gemeente wel voldoende deskundigheid in huis heeft.

Beeld van bezuinigingsmaatregel breed gedeeld

De meningen lopen uiteen over de vraag of gemeenten efficiënter met het geld omgaan of beter maatwerk kunnen leveren dan de landelijke overheid (tabel 3.2). Wel denken duidelijk meer mensen dat de decentralisaties de kans vergroten dat iemand niet de hulp krijgt waaraan hij behoefte heeft. En een ruime meerderheid (60%) van de bevolking denkt dat de decentralisaties vooral bedoeld zijn om te bezuinigen. Slechts 7% is het hier niet mee eens.

Tabel 3.2 Opinions over aspecten van decentralisaties, bevolking van 18+, 2014/4 (in procenten)^a

	zeer oneens	oneens	neutraal	eens	zeer eens	ik weet het niet
'In mijn gemeente werken genoeg deskundige mensen om de decentralisaties te laten slagen.'	6	19	26	11	0	39
'Als gemeenten het meer voor het zeggen krijgen wordt de kans groter dat ondersteuning beter wordt afgestemd op de persoonlijke situatie van mensen die hulp nodig hebben.'	4	21	29	27	2	17
'Gemeenten zijn beter in staat dan de landelijke overheid om efficiënt om te gaan met belastinggeld.'	6	25	31	21	2	15
'Als gemeenten het meer voor het zeggen krijgen wordt de kans groter dat iemand die hulp nodig heeft niet krijgt waaraan hij of zij behoefte heeft.'	2	20	26	31	9	13
'De decentralisaties zijn vooral bedoeld om te bezuinigen.'	1	6	18	38	22	14

a De eerste vier stellingen zijn niet aan alle respondenten voorgelegd, maar aan de helft.

Bron: COB 2014/4

Vooraf betrokkenen kritisch

Het is interessant om te kijken of 'betrokkenen' bij de decentralisaties er anders over oordelen dan 'buitenstaanders'. Zoals verwacht antwoorden betrokkenen minder vaak 'ik weet het niet' (niet in tabel). Daarnaast zijn ze kritischer en negatiever: ze denken minder gunstig over efficiënt omgaan met belastinggeld en zijn vaker bezorgd dat mensen straks niet meer de gewenste hulp krijgen (tabel 3.3). Dit is opvallend, omdat uit ander onderzoek bekend is dat gebruikers van publieke diensten doorgaans positiever oordelen dan niet-gebruikers⁴ en de gemeenten nu al een deel van de taken uitvoeren die onder de drie wetten vallen. Mogelijk laat dit zich verklaren doordat nog niet van alle gemeenten bekend is hoe zij de ondersteuning gaan invullen en er dus nog veel onzekerheid is. Ook is een deel van de betrokkenen in onze enquête geen gebruiker maar beroepskracht.

4 E. Eggink, D. Verbeek-Oudijk en E. Pommer, *Burgers over de kwaliteit van publieke diensten. Een terugblik op 2002-2010*, Den Haag: SCP, 2013.

Tabel 3.3 Eens met stellingen over de decentralisaties, naar betrokkenheid, bevolking van 18+, 2014/4 (in procenten)^a

	heeft direct of indirect te maken met de decentralisaties	heeft niet te maken met de decentralisaties
'In mijn gemeente werken genoeg deskundige mensen om de decentralisaties te laten slagen.'	10	11
'Als gemeenten het meer voor het zeggen krijgen wordt de kans groter dat ondersteuning beter wordt afgestemd op de persoonlijke situatie van mensen die hulp nodig hebben.'	27	30
'Gemeenten zijn beter in staat dan de landelijke overheid om efficiënt om te gaan met belastinggeld.'	17	27
'Als gemeenten het meer voor het zeggen krijgen wordt de kans groter dat iemand die hulp nodig heeft niet krijgt waaraan hij of zij behoefte heeft.'	49	33
'De decentralisaties zijn vooral bedoeld om te bezuinigen.'	63	59

a Significante effecten staan in oranje gedrukt ($p < 0,05$). De laatste stelling is aan iedereen voorgelegd, de andere aan een willekeurige helft.

Bron: COB 2014/4

Senioren (55-plus) denken gunstiger dan 35-54-jarigen over de gemeentelijke efficiëntie (27% versus 16%), maar ongunstiger over de kans op de nodige hulp (53% versus 42%). De leeftijdsgroep daaronder (18-34 jaar) is veel minder pessimistisch over de hulpleverantie; slechtst 19% denkt dat gemeentelijke zeggenschap de kans vergroot dat de nodige hulp uitblijft.⁵

Verschillen tussen gemeenten zijn onrechtvaardig...

In de enquête noemt een groep mensen spontaan als negatief punt dat er (mogelijk) meer verschillen ontstaan tussen gemeenten. We hebben hier ook afzonderlijk naar gevraagd: hoe denken Nederlanders over verschillen tussen gemeenten in het algemeen en in het bijzonder in de ondersteuning van ouderen? Verwachten ze dat de verschillen groter worden door de decentralisaties? Bijna driekwart is van mening dat de verschillen (veel) groter zullen worden, zowel in het algemeen als in de ondersteuning van ouderen (niet in tabel). Enkele argumenten die we hiervoor in de groepsgesprekken horen:

"Ik denk dat er op deze manier heel grote verschillen kunnen ontstaan.

Veel minder geld dat ze daaraan kwijt zijn en als er gemeenten zijn die zeggen 'we willen zoveel mensen hebben', dat ze dan enkel dat (goedkoopste mogelijkheid) aanbieden. Ik denk dat je gigantische verschillen krijgt." (Amsterdam, groep jongeren)

"Je kijkt lokaal; als je daar een heel groot bedrijf van trapliften hebt zitten, gaan die mensen natuurlijk even koffie drinken met de gemeente. Logisch." (Amsterdam, groep jongeren)

Ongeveer 10% van de Nederlanders denkt niet dat er grotere verschillen zullen optreden; de rest weet het niet. Betrokkenen denken vaker dat de verschillen tussen gemeenten veel groter gaan worden dan buitenstaanders (respectievelijk 78% en 69%).

5 Gecorrigeerd voor geslacht, opleiding, stedelijkheid en betrokkenheid bij de decentralisaties blijven deze verschillen bestaan.

Wat vindt men van die eventuele verschillen tussen gemeenten in regels of voorzieningen? Zijn die wenselijk of juist niet? Meer dan een kwart van de bevolking vindt die verschillen nu al te groot en twee op de vijf mensen vinden dat de verschillen niet groter mogen worden (van een op de tien mag dat wel). Betrokkenen vinden vaker dan buitenstaanders de huidige verschillen tussen gemeenten al te groot (respectievelijk 36% en 24%).

Terwijl dus een ruime meerderheid van de mensen verwacht dat de verschillen tussen gemeenten zullen toenemen, vindt twee derde van de bevolking dit onwenselijk. Tussen beide groepen zit een duidelijke overlap: van de mensen die verwachten dat de verschillen tussen gemeenten toenemen, vindt een ruime meerderheid de huidige verschillen al te groot of mogen die in ieder geval niet toenemen. Kortom, mensen die er nu al negatief over zijn vrezen dat het nog slechter zal gaan worden.

Ook in de groepsgesprekken – die waren toegespitst op de Wmo – horen we dat deelnemers vrezen dat er verschillen tussen gemeenten ontstaan en dat ze dit als een groot bezwaar van de decentralisaties zien. Verschillen in de ondersteuning van hun inwoners acht men onwenselijk en oneerlijk. De deelnemers zijn hier redelijk fel en uitgesproken over; de enkeling die hier minder problemen mee heeft en voordelen van ziet, kan weinig rekenen op bijval.

A: “Ik vraag mij dus af of er grote verschillen gaan ontstaan tussen de gemeenten. Bij de ene gemeente bijvoorbeeld wel iemand die ramen komt lappen en bij de andere niet.” (Amsterdam, groep ouderen)

Gespreksleider: “Wat vinden de anderen ervan?”

A: “Niet goed!”

B: “Nee.”

A: “Verschillen die er dan komen, vind ik niet kloppen. Landelijk: ja of nee. Niet dat de ene gemeente het wel doet en de ander niet. Dan ga ik naar die gemeente verhuizen en dan is het over twee jaar weer anders.”

C: “Niet elke gemeente is hetzelfde; in Amsterdam en Bussum spelen heel andere dingen. Als je kaders stelt en een minimum stelt; kan voor inwoners wel heel prettig zijn.”

D: “Ik denk dat het oneerlijk wordt op een gegeven moment.”

Aan de hand van fictieve voorbeelden⁶ uit de Wmo wordt dit thema verder besproken. Op zich vindt een deel van de participanten het wel logisch dat je als burger naar de gemeente moet voor ondersteuning in plaats van naar de landelijke overheid, dat de gemeente bepaalde dingen regelt (zoals vervoer in de regio) en dat de gemeente beslist. Het is raar een brief te moeten sturen naar de landelijke overheid als je buurman hulp nodig heeft. Maar er is ook een grote groep voor wie het niet uitmaakt of iemand centraal aangestuurd wordt of door de gemeente. De gemeente staat voor hen net zo ver af van haar inwoners als de centrale overheid. Maar men vindt het onrechtvaardig als de ene gemeente bepaalde voorzieningen wel vergoedt en de andere gemeente niet, als inwoners in de ene gemeente meer moeten betalen voor een voorziening dan in een andere gemeente en als rijke gemeenten meer voor hun inwoners kunnen doen dan armere gemeenten. Sommige mensen vrezen willekeur:

6 Zie de rapporten over de focusgroepen in Amsterdam en Hoogkarspel op www.scp.nl.

Gespreksleider: “Wat zijn de belangrijkste nadelen?” (Amsterdam, groep jongeren)

A: “Dat er grote verschillen ontstaan.”

Gespreksleider: “Waarom is dat een nadeel?”

B: “Omdat het om mensen gaat. Dan ben je net de pineut als je ergens woont.”

Gespreksleider: “Is iemand de pineut?”

A: “In deze voorbeelden valt het mee, maar in de praktijk is het heel anders.”

In de gespreksgroep van ouderen hecht men aan duidelijkheid door overal dezelfde regels toe te passen. In ruil daarvoor zijn ze eventueel bereid om genoeg te nemen met minder rechten.

A: “Duidelijkheid over wat de regels zijn. Dat die niet divers zijn. Gewoon strikt. Dat geldt voor elke gemeente.” (Hoogkarspel, groep ouderen)

B: “Duidelijke regels. Wat minder recht hebben daardoor, maar duidelijkheid.”

C: “Duidelijkheid, ook met bepaalde dingen zo laten als het goed gaat. De dingen die ze beslissen hoeft je het niet altijd mee eens zijn, maar dat ze het niet na een jaar veranderen.”

D: “Zelfde regels zelfde, maar niet één gemeente anders.”

Kader 3.1 Onrechtvaardig om ouderen te laten betalen naar vermogen?

Veel deelnemers aan de gespreksgroepen vinden een eigen bijdrage naar inkomen en vermogen onrechtvaardig. De reacties zijn fel. Ze vinden dat bemiddelde ouderen niet meer hoeven mee te betalen aan een voorziening dan ouderen die minder te besteden hebben. De gegoede ouderen hebben hard gewerkt en gespaard voor hun geld en betalen al meer belasting, zo redeneren zij. Andere deelnemers vinden de eigen bijdrage naar inkomen en vermogen juist goed of heel begrijpelijk.

Uit ander onderzoek blijkt dat veel Nederlanders vinden dat de toegankelijkheid en het niveau van zorg niet mogen afhangen van de financiële positie van huishoudens en dat ouderen ontzien moeten worden.⁷

Sommige gespreksdeelnemers nuanceren de verwachting van grotere verschillen tussen gemeenten en gaan er vanuit dat het niet de bedoeling kan zijn dat verschillen toenemen. Zij nemen aan dat de overheid hier voor waakt en verwachten dat er landelijke criteria of regels zullen komen als de verschillen te groot worden:

“Het lijkt mij dat als het te veel uit elkaar komt te liggen, dat er wel een regel komt.” (Hoogkarspel, groep ouderen)

Daarnaast spreken deelnemers de hoop uit dat de overheid de gemeenten controleert op correcte uitvoering van de Wmo.

...maar iets minder bezwaarlijk indien aan randvoorwaarden voldaan

Aan de hand van de fictieve scenario's met concrete verschillen tussen gemeenten wordt duidelijk aan welke randvoorwaarden mensen hechten. Zo vindt men het belangrijk dat inwoners iets te kiezen hebben en

⁷ Zie C. Vrooman, M. Gijsberts en J. Boelhouwer (red.), *Verskil in Nederland. Sociaal en Cultureel Rapport 2014*, Den Haag: scp, 2014; R. Kloosterman en S. te Riele, *Meningen over de eigen bijdrage aan de gezondheidszorg*, Den Haag/Heerlen: CBS, 2012.

dat er meerdere oplossingen mogelijk zijn. Keuzevrijheid dus, waarbij de keus niet aan de gemeente is maar aan de hulpvrager en waarbij alle mogelijkheden open moeten staan.

Gespreksleider: “Wat vind je van het idee dat het kan verschillen?”

(Amsterdam, groep ouderen)

A: “Heel goed, maar alle mogelijkheden moeten dan wel mogelijk zijn.”

Daarnaast moet de geboden oplossing passen bij de omstandigheden van de betreffende persoon.

A: “Let op ieder persoon.” (Amsterdam, groep ouderen)

B: “De juiste mensen op juiste plek krijgen. Dat die juiste mensen dan aan het maatwerk beginnen. Dat is het.”

C: “Zorgvuldig maatwerk met de juiste personen. Als je niet persoonlijk kijkt wat iemand nodig heeft, werkt het niet.”

Gespreksleider: “Met verschillen tussen gemeenten kun je leven als gekeken is per persoon?”

B en C: “Zeker.”

Het gaat vooral om het ‘menselijke aspect’. Gespreksdeelnemers zien het liefst dat gemeenten niet verschillen in maatwerk leveren:

Gespreksleider: “Kun je je voorstellen dat het prettig is als er maatwerk wordt geleverd?” (Hoogkarspel, groep jongeren)

A: “Jazeker, maar er moet gewoon eenzelfde budget zijn voor alles.”

B: “Je moet ook bij alle gemeentes hetzelfde maatwerk leveren. Het mag per persoon verschillen maar moet landelijk dezelfde standaard hebben.”

Hiermee lijkt men zichzelf tegen te spreken: de voorkeur voor ‘hetzelfde maatwerk’ of ‘standaardmaatwerk’ is immers een *contradictio in terminis*.

Maatwerk op het niveau van het individu wordt dus verwelkomd – al is men het oneens over de financiële gevolgen die het mag hebben voor de meer vermogende inwoners. Maatwerk op gemeentelijk niveau is daarentegen minder goed voorstelbaar voor de deelnemers en wordt niet als wenselijk gezien. Een enkeling ziet hier wel voordelen van, maar krijgt weinig bijval:

A: “Kan een voordeel hebben. Als in één gemeente meer ouderen wonen, kan je daar meer geld insteken.” (Hoogkarspel, groep jongeren)

B: “Juist niet, dan is er minder geld om te verdelen. Als je in een gemeente woont met meer mensen met een beperking, heb je pech want al je geld gaat daar aan op.”

Bij een scenario waarin twee gemeenten een andere oplossing aanbieden aan dezelfde meneer, een verhuiskostenvergoeding of veel duurdere woningaanpassingen, kijken de meeste deelnemers naar de meest wenselijke situatie voor die meneer en in hun ogen betekent dat dat hij in zijn huidige woning kan blijven. Een enkeling ziet de voordelen voor de samenleving van de goedkopere oplossing:

“Ik vind wel dat je meer mensen kunt helpen met gemeente B [de verhuiskostenvergoeding], omdat het een stuk goedkoper is, maar de woningen moeten er wel zijn.” (Amsterdam, groep jongeren)

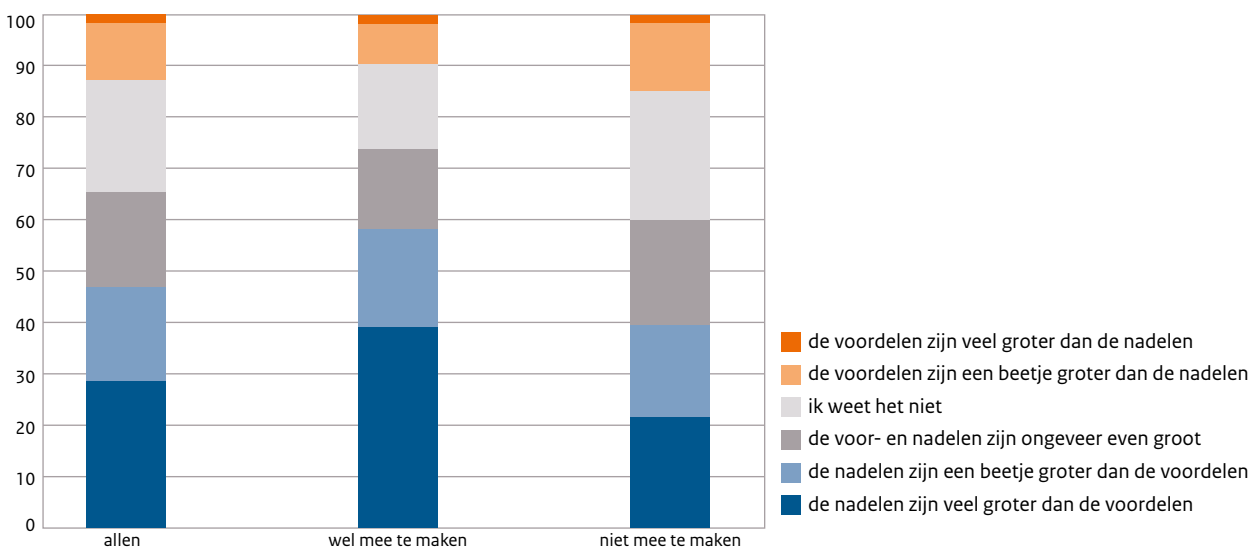
Waarna weer geargumenteed wordt dat naar het menselijke aspect gekeken moet worden en dat alle mogelijkheden open moeten staan. Een voorbeeld dat door een deelnemer zelf wordt ingebracht wekt meer begrip op voor decentralisatie. Het betreft een vriendin die liever haar oude rolstoel wilde opknappen dan een nieuwe aanschaffen, wat volgens 'de regels' zou moeten. Een andere deelnemer merkt op dat een gemeente het verschil in kosten direct in de portemonnee zou voelen en zou kiezen voor aanpassingen.

Naast maatwerk, keuzevrijheid en oog voor het menselijke aspect noemen de deelnemers nog een aantal randvoorwaarden: korte lijntjes, snelle hulp, een gemeentelijk budget dat past bij de samenstelling van de inwoners en 'het potje' van de gemeente mag nooit leeg zijn.

3.3 Alles afwegend: meer nadelen dan voordelen

We vroegen of er 'alles bij elkaar genomen' vooral voor- of nadelen kleven aan de overheveling van taken van rijk naar gemeenten. Bijna de helft van de mensen vindt al met al de nadelen groter. 19% vindt dat de voor- en nadelen elkaar in evenwicht houden, terwijl 13% meer voordelen ziet en 22% het niet weet (eerste kolom figuur 3.1). Ook nu zijn betrokkenen wat negatiever in hun oordeel (58%) dan buitenstaanders (40%).

Figuur 3.1 **Meningen of er, alles bij elkaar genomen, vooral voordelen of nadelen kleven aan de decentralisaties, naar betrokkenheid,^a bevolking van 18+, 2014/4 (in procenten)**

a In privéleven of werk te maken met de Wmo, de Jeugdwet of de Participatiewet.

Bron: COB 2014/4

Verschillen bevolkingsgroepen in hun afweging? Hogeropgeleiden zien vaker meer voordelen van de decentralisatie dan middelbaar of lageropgeleiden. En jongvolwassenen (18-34 jaar) zien vaker voordelen dan de oudere leeftijdsgroepen. Maar deze verschillen verdwijnen als we rekening houden met andere kenmerken.⁸ Wel zien we weer dat betrokkenen negatiever zijn (tweede en derde kolom figuur 3.1) en deze verschillen blijven bestaan na correctie voor de andere kenmerken. Niet verwonderlijk zijn daarnaast ook mensen die tevreden zijn met hun gemeentebe-stuur of die vinden dat gemeenteraadsleden in de eigen gemeente weten wat er leeft onder de bevolking positiever over het overhevelen van taken. Tevens zijn mensen die vertrouwen hebben in de Tweede Kamer positiever gestemd over de decentralisaties.

Een aantal respondenten hebben we gevraagd hun antwoord op de enquêtevraag toe te lichten. In hun motiveringen zien we de eerder genoemde, positieve en negatieve, punten terugkeren:

- de gemeenten staan dicht bij hun inwoners dan het rijk en kunnen daardoor beter maatwerk te leveren;
- bezorgdheid of de gemeenten wel voldoende kennis en expertise in huis hebben om de decentralisaties in goede banen te leiden;
- bezorgdheid of gemeenten wel voldoende voorbereidingstijd hebben gekregen voor hun nieuwe taken;
- bezorgd dat er (grote) verschillen tussen gemeenten zullen gaan ontstaan.

Een gemeenteambtenaar vat de eerste drie punten als volgt samen:

“Als ambtenaar bij een gemeente, maak ik de 3D-operatie van dichtbij mee. Ik vind de gemeentelijke politici onvoldoende toegerust om de besluiten te nemen over operaties waar zoveel geld mee is gemoeid. En die zo ver het leven van mensen raken, die afhankelijk zijn van anderen voor hun welzijn en zorg. Waarmee ik niet zeg dat de rijksoverheid zo veel beter de verantwoordelijkheid hiervoor heeft gedragen. De Haagse ambtenaren en politici staan te ver af van het dagelijkse leven en helaas zijn er altijd mensen die misbruik maken van de regeltjes die ambtenaren bedenken om het geld in goede banen te leiden. En dan is de snelheid waarmee de decentralisaties worden doorgevoerd veel te hoog. Ik zie dat mijn collega's het bijna niet voor elkaar krijgen, alles op tijd geregeld te krijgen.” (vrouw, 58 jaar)

Het is opvallend dat vrij veel mensen hun antwoord voorzichtig formuleren of vinden dat er nu nog geen uitspraken gedaan kunnen worden. We zullen het moeten afwachten, is hun oordeel.

“Ik hoop dat ik ongelijk heb, maar ik vrees dat...” (vrouw, 45 jaar)

“Afwachten hoe alles gaat lopen.” (man, 41 jaar)

“Alleen de toekomst kan ons laten zien of de nadelen en voordelen even groot zijn. Eerst maar kijken wat er gebeurt. Misschien valt het wel mee, of juist niet.” (vrouw, 42 jaar)

8 Geslacht, leeftijd, opleiding, inkomen, stedelijkheid, tevredenheid met het bestuur van de eigen gemeente, tevredenheid met de gemeenteraadsleden in de eigen gemeente, met vrienden of familie praten over lokale aangelegenheden, het volgen van lokaal politiek nieuws en mate van vertrouwen in de Tweede Kamer.

Iemand merkt op dat ze nog niets heeft gelezen en dus geen oordeel wil vellen (vrouw, 51 jaar). Een ander geeft aan dat zij er nooit van heeft gehoord en dus ook niets weet en 'om zomaar iets te schrijven vind ik onzin' (vrouw, 55 jaar).

In de groepsgesprekken blijken de decentralisaties ook vragen op te roepen: kunnen inwoners kiezen uit oplossingen, hoe wordt het geld over de gemeenten verdeeld, en wat als het potje van de gemeente leeg is? In een gespreksgroep van ouderen concludeert men dat het moeilijk is om over dit onderwerp een oordeel te vormen en dat men met vragen blijft zitten:

A: "Als, als, als is het." (Amsterdam, groep ouderen)

B: "Als mijn tante een snor droeg, dan was het mijn oom. Ik sta er niet elke dag bij stil, dus het roept vragen op."

C: "Dat komt ook omdat je er niet zelf mee te maken hebt."

D: "Ik werk ermee en heb continu vragen en denk: eerst zien hoe het gaat lopen. Kinderziektes zul je absoluut tegenkomen."

A: "Absoluut."

3.4 Tot slot: onduidelijkheid, onzekerheid en onrust

De beleving van het thema decentralisaties lijkt grotendeels gebaseerd op perceptie en voorbeelden uit de eigen omgeving. Het thema wordt ook breder opgevat dan strikt de overheveling van taken van het rijk naar de gemeenten. Mensen reageren ook op de bezuinigingen, de veranderingen in zorg en ondersteuning, en het beleid om mensen langer thuis te laten wonen en een groter beroep te laten doen op de eigen sociale omgeving. Dat is niet verwonderlijk; door de gelijktijdige invoering zijn deze veranderingen nauw met elkaar verbonden. Duidelijk is dat de drie decentralisaties vooral onzekerheid en onduidelijkheid met zich meebrengen en daardoor enige onrust. De decentralisaties roepen veel vragen op bij burgers. Maar niet alleen bij hen: ook bij veel burgemeesters en wethouders, zo bleek onlangs uit een onderzoek in opdracht van *NRC Handelsblad*.⁹

De reacties op de decentralisaties zijn vaker negatief dan positief. De zorgen van burgers leven ook bij een deel van de gemeenteambtenaren, zo bleek uit de Wmo-evaluatie 2010-2012. Sommige ambtenaren vonden dat ze onvoldoende budget of personele capaciteit hadden voor de uitvoering van de Wmo. Ook hadden gemeenten relatief weinig zicht op mensen met psychische problemen.¹⁰

De voordelen van de decentralisaties hebben burgers niet zo goed voor ogen of worden door hen in twijfel getrokken. Veel mensen reageren afwachtend of houden een slag om de arm; de tijd zal het leren. Meerdere mensen realiseren zich ook dat 2015 een transitiejaar is en dat de transformatie niet meteen klaar zal zijn. Het meest gehoorde positieve punt is dat gemeenten dichter bij de mensen staan dan het rijk.

Het ontstaan van verschillen tussen gemeenten in de ondersteuning van hun burgers acht men onrechtvaardig en onwenselijk. Op deze manier word je als burger met een hulpvraag een speelbal van het lot, zo redeneren velen. Ouderdomsgebreken en andere beperkingen

9 Zie www.nrc.nl en www.toponderzoek.com/persberichten, persbericht 17 november 2014.

10 M. Kromhout et al., *De Wmo in beweging. Evaluatie Wet maatschappelijke ondersteuning 2010-2012*, Den Haag: SCP, 2014.

overkomen je buiten je schuld; als het beleid van jouw gemeente dan ook nog nadelig voor je uitpakt, ben je dubbel de pineut. De overheid moet dan ook voorkomen dat de verschillen tussen gemeenten te groot worden.

Verschillen tussen gemeenten zijn minder bezwaarlijk als aan een aantal randvoorwaarden is voldaan. Maatwerk en keuzevrijheid voor de individuele burger staan hoog in het vaandel. Dat maatwerk moet dan wel voor alle inwoners van Nederland hetzelfde zijn en iedereen moet in principe dezelfde mogelijkheden hebben, zo redeneert men. Met deze voorkeur lijkt men zichzelf tegen te spreken: ‘standaardmaatwerk’ is immers een *contradictio in terminis*. Het is echter van belang onderscheid te maken tussen het niveau van individuele burgers en dat van de gemeente. Maatwerk en keuzevrijheid op het niveau van het individu worden zeer gewaardeerd, terwijl maatwerk en keuzevrijheid op het niveau van de gemeenten niet kunnen rekenen op begrip. Mogelijk kan men zich hier onvoldoende een voorstelling van maken, en zoals gezegd appelleert het aan het gevoel van onrechtvaardigheid en ongelijkheid.

Tegelijkertijd zijn burgers niet altijd realistisch over de kosten van keuzevrijheid. In feite dienen alle oplossingen voor iedereen mogelijk te zijn en de financiën mogen geen rol spelen. In de groepsgesprekken kijken de deelnemers voornamelijk naar de meest wenselijke situatie voor de hulpvrager, niet voor de gemeenschap. Geconfronteerd met de kosten van uiteenlopende oplossingen ziet een enkeling de realiteit onder ogen en erkent de voordelen voor de samenleving van een goedkopere optie. Waarna een ander weer de nadruk legt op maatwerk en keuzevrijheid.

Al met al kunnen mensen zich moeilijk een beeld vormen van de gevolgen van de decentralisaties en vooral van de voordelen daarvan. Er zijn met name vragen over mogelijke ongelijkheid in oplossingen en financiën – zowel tussen gemeenten als tussen personen – en of hulpvragers zelf nog enige zeggenschap en keuzevrijheid behouden. Inmiddels is de rijksoverheid begonnen met een voorlichtingscampagne over de veranderingen in de zorg, waaronder de Wmo en de Jeugdwet.¹¹ Maar daarmee is men er nog niet: ook de gemeenten zullen hun beleid moeten uitleggen en hun best moeten doen om burgers gerust te stellen. Ook dat is decentralisatie.

11 Deze overheids campagne gaat in op een aantal onzekerheden van mensen, waaronder: ik verlies mijn rechtszekerheid en word overgeleverd aan de willekeur van gemeenten; als het geld bij de gemeente op is, krijg ik geen ondersteuning meer; gemeenteambtenaren hebben te weinig kennis van de zorg om te bepalen wat ik nodig heb (zie www.dezorgverandertmee.nl).

Verantwoording

Achtergrond

Het Continu Onderzoek Burgerperspectieven (COB) wordt gedaan door het Sociaal en Cultureel Planbureau in opdracht van de Voorlichtingsraad (VoRa) en heeft de volgende doelstellingen:

- Het kabinet voorzien van actuele informatie over ontwikkelingen in opvattingen in de bevolking over maatschappelijke en politieke problemen en doeleinden, inclusief gegevens over algemene tevredenheid en onbehagen en zo mogelijk signaleringen van groepen die ‘negatief’ opvallen.
- Het informeren van politiek en publiek met uitvoeriger analyses van deze onderwerpen om Nederland in de tijd en internationaal te kunnen plaatsen en verscheidenheid binnen de Nederlandse samenleving in kaart te brengen en te duiden.
- Een bijdrage leveren aan de publieke discussie over maatschappelijke en politieke problemen en doeleinden door relativering en uitdieping van enquêtegegevens over de publieke opinie met behulp van vergelijkende analyses en kwalitatief onderzoek.

Het onderzoek resulteert in kwartaalrapporten en in studies. De volgende achtergrondstudie en twee verdiepingsstudies zijn verschenen en beschikbaar op www.scp.nl/publicaties:

- Paul Dekker (red.). *Meten wat leeft? Achtergrondstudie bij het Continu Onderzoek Burgerperspectieven*. Den Haag: scp, 2009.
- Paul Dekker, Tom van der Meer, Peggy Schyns en Eefje Steenvoorden. *Crisis in aantocht? Verdiepingsstudie Continu Onderzoek Burgerperspectieven 2008*. Den Haag: scp, 2009.
- Paul Dekker en Josje den Ridder (red.). *Stemming onbestemd. Tweede verdiepingsstudie Continu Onderzoek Burgerperspectieven*. Den Haag: scp, 2011.

Onderzoek in het vierde kwartaal van 2014

Voor dit kwartaal is een enquête gehouden en zijn focusgroepgesprekken gevoerd. Het enquêteonderzoek is uitgevoerd door MarketResponse Nederland op een steekproef van personen van 18 jaar en ouder uit zijn bestand ‘De Onderzoek Groep’. Dit onderzoekspanel is samengesteld op basis van telefonische werving en maakt geen gebruik van zelfaanmeldingen. De respondenten ontvangen in principe geen vergoeding. Ook voor deelname aan de COB-enquête is niet betaald. Wel bleek het dit keer nodig om extra respondenten jonger dan 35 jaar te werven uit voormalige leden van het onderzoekspanel. In deze categorie zijn tien cadeaubonnen van 25 euro verloot (zie de onderzoeksverantwoording van Van Rooijen et al.). Uit het panel zijn 1605 respondenten van 18 jaar en ouder telefonisch geselecteerd, van wie er 1043 meededen en die zijn aangevuld met 50 ex-panelleden. In totaal hebben 1093 mensen tussen 1 oktober en 6 november 2014 de vragenlijst volledig ingevuld (936 via internet en 157 schriftelijk). De gemiddelde invultijd van de online vragenlijst was 26 minuten. Tenzij anders vermeld zijn in dit rapport de resultaten gewogen op sekse, leeftijd, opleiding en internetgebruik. De weegfactor varieert van 0,5 tot 3,9 en de wegefficiëntie is 86,5%, resulterend in een effectieve steekproef van 946. Zie verder de onderzoeksverantwoording, beschikbaar op www.scp.nl/publicaties.

Het focusgroeponderzoek is uitgevoerd door de onderzoeksbureaus Ruigrok|Netpanel en Veldkamp. Beide bureaus deden een gesprek met een groep jongeren (18-49 jaar) en een gesprek met een groep ouderen (50-plus). Veldkamp deed dat in Amsterdam op 14 oktober en Ruigrok|Netpanel in Hoogkarspel op 16 oktober. De gesprekken bestonden uit een algemene ronde

over hoe het gaat met Nederland, het bespreken van twee stellingen over internationaal beleid en een uitgebreidere discussie over de decentralisaties in het sociale domein. De gesprekken duurden ongeveer twee uur. Wat in het voorliggende rapport is vermeld over de focusgroepen is ontleend aan de onderstaande rapportages van de onderzoeksbureaus en eigen waarneming van de SCP-onderzoekers.

Rapporten, beschikbaar op www.scp.nl/publicaties:

- Judith ter Berg en Yolanda Schothorst, *COB-focusgroepen vierde kwartaal 2014: Amsterdam*. Amsterdam: Veldkamp, oktober 2014 (projectnummer 5993).
- Evelien Besseling en Marit Klooster, *COB-focusgroepen vierde kwartaal 2014: Hoogkarspel*. Amsterdam: Ruigrok|Netpanel, oktober 2014.
- Co van Rooijen, Bart-Jan van Rossum en Petra van Laar, *Onderzoekstechnische verantwoording Burgerperspectieven 2014, 4e kwartaal*. Leusden: Market-Response, november 2014 (projectnummer 19313).

Onderwerpen in voorgaande kwartaalberichten

- 2008|1: mediagebruikers, institutioneel vertrouwen, machteloosheid en Europa;
- 2008|2: levensinstellingen, informatie voor de regering en maatschappelijke participatie;
- 2008|3: werkenden, economische en persoonlijke toekomstverwachtingen;
- 2008|4: basismotivaties, overheidsuitgaven, de crisis en publieke omgangsvormen;
- 2009|1: vrijheid van meningsuiting en Europa;
- 2009|2: opvoeding en gezin en de media over de crisis;
- 2009|3: de economische crisis voor mbo'ers en mkb'ers en politieke onvrede;
- 2009|4: politiek (on-)tevreden en de multiculturele samenleving;
- 2010|1: maatschappelijke tegenstellingen en de relaties tussen jong en oud;
- 2010|2: bezuinigingen en vertrouwen in informatie over klimaat en vaccinatie;
- 2010|3: gevoelens van onveiligheid en internationalisering;
- 2010|4: grip op het leven en de publieke gevolgen van gejaagdheid;
- 2011|1: eurocrisis en vergelijking Denemarken – Nederland;
- 2011|2: Nederland in het buitenland, buitenlands beleid en burgertypen;
- 2011|3: eigen verantwoordelijkheid en groepen mediagebruikers;
- 2011|4: de inrichting van Nederland en sterke punten van Nederland;
- 2012|1: hoogtepunten en ontwikkelingen in de publieke opinie tussen 2008-2011;
- 2012|2: economische crisis en toekomst, Europa en opleidingsniveaus;
- 2012|3: houdbaarheid van de medische zorg en AOW en wensen voor de formatie;
- 2012|4: vrijwilligerswerk, maatschappelijke tegenstellingen, buitenland, niet-stemmers;
- 2013|1: protestgeneigdheid en vertrouwen in informatiebronnen;
- 2013|2: crisisperspectieven en -ervaringen en HEXACO-persoonlijkheidsdimensies;
- 2013|3: persoonlijke toekomstzorgen, inkomensongelijkheid en Europa;
- 2013|4: opvattingen over Oost-Europese arbeidsmigranten;
- 2014|1: stemming over Europa en de Haagse politiek;
- 2014|2: (fysieke) risico's en verantwoordelijkheden; en
- 2014|3: visies op Nederland en de toekomst en essay 'Van stemming naar bestemming'.

© Sociaal en Cultureel Planbureau,
Den Haag 2014

ISBN 978 90 377 0735 9
ISSN 1876 8598

Sociaal en Cultureel Planbureau

Rijnstraat 50
2515 XP Den Haag

telefoon 070 340 70 00

info@scp.nl
www.scp.nl

Vormgeving:
bureau StijlZorg, Utrecht